

NOOLOGIA ABISALĂ ȘI PSIHANALIZA

Va trebui să încerc o schiță, o paralelă, între noologia abisală propusă de Blaga și psihanaliza lui Freud, Adler, Jung, Lacan, ca să nu-i citez decât pe unii dintre cei mai importanți din acest domeniu. Este curios, sunt două domenii care studiază partea ascunsă a psihismului nostru, care au plecat practic din același trunchi, din concepția freudiană asupra inconștientului, care au avut o evoluție deosebită (măcar așa încearcă să prezinte Blaga) și care au ajuns acum în situația de a se putea uni, fiecare aducând o parte importantă dintr-o nouă și viitoare teorie a inconștientului.

Freud este șocat de importanța pe care o are sexualitatea printre pacienții săi, sexualitatea ca plăcere realizată sau dorință. Pentru aceasta, va pune principiul plăcerii ca dominant al psihismului uman. Cea mai mare parte a psihismului nostru este inconștient, conștiința fiind doar o mică parte a vieții noastre de relație. Această parte necunoscută, inconștientul, este cel ce determină actele noastre conștiente.

Elanul vieții se bazează pe trei instincte primare: *foamea* (conservarea individului), *sexul* (conservarea speciei), și instinctul de *apărare-agresiune*. Instinctele sunt înscrise în memoria noastră genetică și au apărut în evoluția socială filogenetică. Instinctele sunt Eul vegetativ. În inconștient mai există un Eu latent, un Eu social, filogenetic, care reprezintă stratul arhaic al conștiinței noastre moral-sociale, îi mai spune Supraeu (*das berich*). Acest Eu latent, social filogenetic, este memoria conveniențelor sociale transmise ereditar și care se îmbogățește în timpul copilăriei. Eul vegetativ și cu cel social filogenetic sunt motorul vieții fiind, pe de o parte, în continuă luptă pentru realizarea plăcerii, dominant fiind instinctul sexual și, pe de altă parte, Supraeul, Eul rațional, Eul intelectual, Eul social ontogenetic, pe care noi îl formăm începând din cea mai fragedă copilărie, până devenim adulți. Eul primitiv se conduce după principiul plăcerii pe când Eul latent, Supraeul, împreună cu Eul rațional introduc o cenzură a acestui principiu hedonist ceea ce obligă toate pornirile impuse de Libido să se retragă în inconștient. Plăcerea este refulată, reprimată, și alungată în inconștient. Afectele refulate în inconștient au o mare intensitate, tensiune ce va crește cu timpul și va căuta ocazia să se producă în act, dacă nu direct, din cauza convențiilor sociale, indirect, mascat, sublimat.

Cel mai puternic instinct este cel sexual, el este purtătorul unei mari energii latente, prezente la copil și care va crește la pubertate. Această energie este

Libidoul. C.G.Jung va spune că Libidoul (*Libido* în latină înseamnă dorință, poftă, plăcere, bun plac, capriciu) este energie psihică încercând să-l desexualizeze. Freud nu a fost de acord cu această schimbare insistând asupra importanței energiei sexuale.

Aproape toate activitățile umane au la Freud o origine sexuală. "...relațiile afective dintre părinți și copii (inițial pe de-a-ntregul sexuale), sentimentele de prietenie... sunt generate de înclinația sexuală" și sunt considerate *Aspirații sexuale cu finalitate inhibată*. În om sunt două categorii de impulsuri opuse ce corespund anabolismului și catabolismului. Este impulsul morții (*Todestrieb*) care pregătește ființa umană, de la naștere, pentru moarte, este un impuls de agresiune, de distrugere, și impulsul vieții (*Lebenstrieb*), impulsul libidoului sexual (*libidenosen Sexualtriebe*), sau Erosul. Ele pot duce la victoria Erosului prin procreație, sau victoria morții prin impulsuri destructive (Sigmund Freud, *Psihanaliză și sexualitate*, Ed. Științifică, București, 1994, p.26).

Trebuie să recunoaștem că teoria psihanalitică construită de Freud este consistentă, este convingătoare. În primul rând, pentru om, sexualitatea este cu totul altceva decât este pentru animal. Ea este mult mai bogată, nu se limitează numai la perioada rutului, și nu este o simplă excitație a organelor sexuale urmată de o ejaculare, chiar dacă este și așa ceva. Viața sexuală și afectivitatea legată de ea ocupă, cu adevărat, aproape tot ce face omul. Chiar atunci când nu mai este potent, omul poate fi împins în acțiune de afecte cu puternică încărcătură sexuală. Viața socială, convențiile sociale și-au pus o amprentă puternică pe sexualitatea umană. Așa cum foarte bine nota Freud, aceasta se poate vedea nu numai la omul civilizată ci și la oamenii care trăiesc în condiții de primitivitate. Transformarea impulsurilor sexuale, sublimarea lor, mascarea lor, are loc în orice comunitate umană, am putea spune că este un factor comun al umanității.

În al doilea rând, Freud, plecând pe un drum încă neexplorat până la el, arată că libidoul nu apare din nimic la pubertate. El este prezent și la copilul care sugă la sânul mamei. Această prezență a instinctului sexual de la cea mai fragedă vârstă, evoluția lui prin diverse stadii, erotismul oral, anal, și complexul lui Oedip, este a doua mare descoperire a lui Freud.

Să nu confundăm sexualitatea cu procreația, cu simplul act sexual. La om, sexualitatea participă, după cum spuneam, la toată viața afectivă a individului, libidoul îl marchează inconfundabil. Libidoul participă și la

celelalte instincte, de aceea copilul are o fază orala a sexualității în care asociază plăcerii alimentare pe cea de a suge la sânul mamei sau a doiceii, așa cum adultul care-și refulează plăcerea actului sexual, care trăiește un complex al castrării, va transforma actul sexual în plăcerea de a mânca și se va îngrășa. Libidoul ca energie psihică atotputernică este un principiu impus de Freud. Pe această bază, psihanaliza freudistă, dezvoltată de străluciți cercetători, cum ar fi Lacan, a dat soluții și în domeniul spiritului, al creației. Libidoul, energia psihică, în anumite condiții, depinzând de terenul pe care se dezvoltă, poate ajunge la o transformare totală a egoismului plăcerii în altruism. În acest fel, tendința spre manifestări antisociale se schimbă în activități cu valoare socială. Această răsturnare este sublimarea energiei sexuale. Tânărul va face sport, va dansa, va flirta, va face curte colegelor. Fetele și femeile se vor găti, vor vrea să fie în pas cu moda, și unii și alții se vor îndrăgosti.

Sunt și unele căi superioare de sublimare. Creația artistică, spiritul comic, muzica, pictura, știința.

Este foarte greu de înlăturat această încărcătură, această pulsivitate sexuală în creațiile omului. Cu ajutorul lui Blaga o să vedem, mai departe, dacă se poate spune și altceva în acest domeniu al creativității umane.

Sunt și alte păreri în psihanaliză care nu sunt de acord cu pansexualismul freudian. Adler pune în locul principiului plăcerii pe cel al puterii. Împreunarea sexuală ar fi după el, o exprimare a acestui instinct de dominație. Motorul vieții psihice ar fi *voința de putere* cu care copilul se naște, și nu libidoul, sexualitatea. Conflictul psihic este între această voință de putere și neputință, lipsa de putere. De fapt, Adler nu face altceva decât să acorde mai multă importanță instinctului de agresiune, pulsivității spre moarte propuse de Freud, pentru că Erosul este prezent și la el. Pe de altă parte, voința de putere aduce aminte de Nietzsche.

Dacă ar fi să ne luăm după ce se întâmplă în politică, sau după filmele americane, ar trebui să fim de acord cu Adler. Relația între sexe devine uneori o relație agresivă, așa putea spune că totdeauna ea devine agresivă, numai că depinde de felul agresiunii. Chiar actul sexual în sine este o agresiune, de cele mai multe ori, chiar atunci când ambii parteneri se doresc și vor să se împreuneze. În fond, ejacularea se poate realiza numai agresând. Nu mai spun că în mass media abundă exemple de familii bazate mai mult pe instinctul de agresiune decât de iubire. Bărbatul agresează femeia, o bate,

femeia poate lovi bărbatul care vine acasă neputincios, fiind beat sau prea slab fizic. Părinții agrează copiii, și nu de puține ori aceste agresii ajung până la crimă. Este instinctul sexual, pulsivitatea sexuală, cel mai puternic? sau cel de agresivitate care ajunge să subjuge pulsivitățile sexuale? Romanele lui Dostoievski au permis psihologiei să apară. De multe ori literatura este un material util cercetărilor științifice. În romanele lui Nicolae Breban apare între personaje o relație în care cel ce are putere o impune celui care este apt să se supună, este o relație între stăpân și slugă. De data aceasta chiar impulsurile sexuale realizate sunt o sublimare a acestei relații dintre stăpân și slugă. Se întâmplă ceva ce din punctul de vedere al freudismului ar fi total curios și chiar nenatural. Oare? Oricum, sexualității îi rămâne rolul ei important. Dacă mă gândesc mai bine la sexualitatea animală, ea se bazează pe agresivitate. Cel mai puternic, cel ce învinge în luptă, este cel ce va copula, va procrea. Este instinctul perpetuării speciei, păstrării calității indivizilor în cadrul speciei, evitarea regresivității fizice a speciei. Să fie mai puternic instinctul existenței individuale decât cel al perpetuării speciei? Pare că nu. Animalele când se împerechează își riscă viața.

Dacă este așa, atunci agresivitatea, dorința de putere, impunerea puterii, de care ne vorbește și Konrad Lorenz, este un instinct animal pe care-l moștenim și noi. Desigur, noi transfigurăm această luptă pentru putere dintre oameni, îi dăm o altă față, aproape de nerecunoscut pentru un etolog, dar ea rămâne tot luptă pentru putere. Nu cumva lupta pentru putere, impunerea prin forță, are un rol important în preludiul sexualității la om? Nu credeți că o serenadă sau duelul dintre Lensky și Onedin, sunt manifestări ale preludiului unei cuceriri? Chiar expresia "a cuceri", care se poate aplica unei cetăți, ca și unei femei, ne îndreaptă gândul acolo. Să nu uităm că cel mai celebru război, războiul troian, a fost pornit pentru cucerirea unei femei. Cu siguranță, agresivitatea, ca și sexualitatea sunt mult diferite de la animal la om. Care este mai puternică? care conduce? care a fost mai întâi? Cred că un om flămând, nedormit, și hărțuit de niște dușmani care vor să-l omoare, nu mai este atras nici de cea mai frumoasă femeie. Agresivitatea, ca și foamea, sunt instincte primare care ne asigură existența, iar sexualitatea, oricât de puternică este, rămâne secundară. De primele depinde, după cum spuneam, chiar ființa fizică a individului, de aceea este un instinct mai puternic, pe când sexualitatea răspunde chemării speciei, a ființării speciei.

Să revenim la foame. Nu credeți că sărutul, faptul că folosim limba în sărut, o folosim și pe tot corpul partenerului sexual, mușcăm sânul sau gâtul femeii sau bărbatului cu care ne împreunăm, ne aduce destul de aproape de actul

mâncării? Sau este o răbufnire a sexualității orale? Nu sunt transferate aceste acte însoțitoare ale actului sexual din domeniul instinctului de preservare al individului prin mâncare în cel al sexualității? Freud ne spune că suptul, pentru un nou născut, este în același timp hrană și sexualitate. Mă întreb cum se justifică suptul fetelor ca sexualitate? prin complexul Dianei?

În orice caz, fie ea sexualitate, libido, sau instinctul agresiunii, ambele, oricât de transformate sunt în lumea umană, rămân constante animale, moștenite, transmise omului. În lumea noastră, atât agresiunea, cât și sexul nu ne îndepărtează prea mult de animal. Omul depășește animalele, suntem mai sălbatici, mai cruzi, mai neîndurători, decât animalele, dar omul are și altceva, ceva pentru care este om, ceva complet diferit de lumea animală.

Poate că punctul de vedere a lui Adler în analiza psihică ar mai trebui discutat puțin. Să nu uităm că la începuturile societății omenești, se pare, a fost matriarhatul. Femeia era cea care agresa, ea hotăra când se va împreuna cu bărbatul, când va naște copii și cum îi va crește. Amazoanele există în toate mitologiile, dar ele pot fi, social vorbind, contemporane. În cărțile de călătorii din Amazonia, se vorbește despre aceste triburi războinice de femei. Ele hotărau o dată la care invitau bărbații din triburile din jur la o sărbătoare, când se împreunau cu ei, după care îi goneau. Din copiii, născuți, păstrau doar partea femeiască. Ca războinice, erau de temut.

Cum, oare, s-a dezvoltat sexualitatea în matriarhat, ca și printre amazoane? Ce a putut rămâne în inconștientul nostru din această experiență? Nu știm. Ceva din ceea ce numim azi complexul lui Oedip răsturnat, complexul Dianei. Copilele nu-și cunoșteau tații și nu aveau cum să se îndrăgostească de un model bărbătesc, nici să urască și să vrea să-și ucidă mama care avea, de fapt nu mai avea, relații cu tatăl. Cum poate explica un freudist asta? Sadism? Voința de putere poate explica perfect dorința realizată de a domina a femeii. Se poate înțelege educația pe care o primeau fetele pentru a domina, pentru a supune dușmanii bărbați. Sexul și hormonii amazoanelor le împingeau să fie mai agresive și nu libidinoase. Să fie agresiunea o sublimare a libidoului? Poate să se întâmple și așa ceva, dar nu știu dacă studiul psihicului normal și a celui patologic ar confirma asta, pentru că nu trebuie să uităm, freudismul a plecat de la și se bazează pe clinica psihiatrică.

Nici C.G.Jung nu este de părere că întreaga energie psihică depinde numai de sexualitate, și vorbește de Libido ca de o energie psihică, despărțită de

sexualitate. Propune o desexualizare a libidoului. Pentru asta Freud îl critică opunându-se "speculației lui Jung referitoare la libidoul original" (Sigmund Freud, *Psihanaliză și sexualitate*, Ed. Științifică, București, 1994, p. 26) și-l obligă să renunțe de a se mai numi psihanalist. Jung se supune și va vorbi despre *psihologie analitică*.

C.G.Jung găsește în inconștient un conținut al cărui nume generic va fi *arhetip*. Este foarte interesant să vedem cum ajunge la această cunoaștere, pentru că aici este una din marile chei ale înțelegerii activității noastre psihice, a gândirii noastre. În *Pattern of behaviour* și *arhetip*, Jung povestește cum a plecat de la clinica psihiatrică unde a observat la pacienții care aveau o "Diversitate inițial haotică a imaginilor ce se condensa pe parcursul lucrului în motive și forme elementare, care se repetau identic sau asemănător, la cei mai diferiți indivizi... faptele demonstau fără greș coincidența fanteziilor conduse de regulatorii inconștienți cu momentele activității spirituale umane în genere.... Concepția mea și concepțiile mele esențiale sunt deduse din aceste experiențe... Așa se întâmplă și cu mâna care conduce creionul sau pensula, cu piciorul care face pasul de dans, cu văzul sau auzul, cu cuvântul sau cu gândul: un impuls obscur hotărăște dinainte plăsmuirea, un apriori inconștient năzuiește să ia formă fără să se știe că în inconștientul altuia apar aceleași motive.... pare să planeze o obscură *pre-știință* nu numai a plăsmuirii, ci a sensului ei.... Plăsmuirea nu are nevoie de nici o interpretare, ea însăși constituie propriul ei sens. .. Existența acestor regulatori inconștienți, pe care i-am numit câteodată și *dominante*, .. mi s-a părut a fi atât de importantă, încât am făcut din ea temeiul ipotezei mele privind *inconștientul personal colectiv*. .... Arhetipurile intervin în formarea conținuturilor conștiente,... ele se comportă ca și instinctele... În ciuda, sau poate tocmai datorită înrudirii sale cu instinctele, arhetipul constituie adevăratul element al spiritului,... constituie mai degrabă spiritul rector al acestuia. Conținutul esențial al tuturor mitologiilor, al tuturor religiilor și al tuturor -ismelor e de natură arhetipală. Arhetipul e spirit sau non- spirit... depinde de atitudinea conștientului uman drept ce se va revela până la urmă. ... procesele psihice apar ca echilibrări energetice între spirit și instinct... Contrariile sunt proprietăți extreme ale unei stări... Opoziția spirit- instinct reprezintă doar o formulare dintre cele mai generale, o formulare ce are avantajul că aduce cea mai mare parte a proceselor psihice foarte importante și foarte complicate la un numitor comun... Adevăratele contrarii nu sunt entități incompatibile.. rămânând complet nelămurită... o chestiune: când poate fi numit un proces spiritual și când instinctual. ... depinde întru totul de poziția sau de starea conștientului. O conștiință mai puțin evoluată... va considera ca izvoare ale realității, instinctele, rămânând complet inconștientă de aspectul spiritual.... O conștiință aflată în opoziție cu instinctele, ca urmare a influenței exercitate de arhetipuri asupra ei, subsumează instinctele arhetipurilor.... Procesele psihice... se comportă ca o scală, de-a lungul căreia conștientul glisează, fiind când în apropierea proceselor instinctuale și căzând atunci sub influența lor, când în vecinătatea celuilalt capăt, unde precumpănește spiritul care asimilează chiar și procesele instinctuale ce-i sunt opuse... "(Carl Gustav Jung, *Puterea sufletului*, *Antologie*, Ed. Anima, București, 1994, p. 69-75).

Cer iertare cititorului pentru citatul destul de lung. Asistăm, însă, în aceste scrieri finale ale lui Jung, la laboratorul lui de creație. Asistăm la pașii pe care i-a făcut și cum a fost forțat de clinică să ajungă la o noțiune transcendentă, cum singur recunoaște, aceea de arhetip. Instinctele sunt și ele arhetipuri. Natura psihicului este, desigur, în genere, necunoscută. Cu atât mai mult arhetipurile ce au o foarte mare rezistență la conștientizare. Ele trimit constant semnale în activitatea noastră conștientă, dar nu pot fi aduse în această parte luminoasă a psihismului.

Psihologul clinic, care a fost Jung, s-a cutremurat când a găsit în chiar activitatea sa practică, în "obiectele" individuale ale cercetării psihicului uman, în gânduri și fantasme, un invariant pentru oameni atât de diferiți. A găsit un factor "psihoid", ce influențează viața noastră psihică.

Pentru noi întrebarea este în ce măsură matricea stilistică și arhetipurile sunt la fel, sunt asemănătoare sau diferite.

Sunt ambele un transcendent, un apriori, le avem fără să putem spune cu oarecare siguranță de unde le avem. Tot ce știm despre ele căpătăm indirect pentru că nu există o posibilitate directă de a le cunoaște, de a le studia. Ambele influențează cunoașterea noastră, fiind o cenzură transcendentă.

Cu toate aceste asemănări, am să propun să le considerăm diferite ca funcție. *Matricea stilistică* este un fel de modulator al percepțiilor noastre, le modifică, le dă o altă înfățișare în raport cu forma ei, cu felul în care ea s-a construit în mintea noastră.

Arhetipurile sunt un conținut inconștient profund care trimit semnale de care trebuie să ținem seama în viața noastră de relație. Ele nu par să modifice aspectul gândului și al percepțiilor noastre, eventual le poate da o altă valoare prin simpla alăturare a simbolurilor ce le poartă. Prin asta participă și ele la cenzura transcendentă, dar în alt fel decât matricea stilistică.

Ce s-ar fi întâmplat dacă Jung afla despre filosofia lui Blaga? Nu pot ști. Ceea ce sunt sigur este că atât psihologia, cât și filosofia ar fi avut de câștigat.

Pentru toate acestea voi prefera să consider matricea stilistică și arhetipurile ca doi parteneri egali, dar diferiți ca funcție. Împreună participă la structurarea psihismului nostru, la cunoaștere, ca și la cenzurarea ei.

Este adevărat că Jung nu a sesizat imaginea unei posibile cenzuri produsă de arhetipuri. Ele îmbogățesc gândurile noastre fără să le modifice prea mult. Așa cum spunea Jung, dacă noi avem un gând apropiat de instinct el rămâne la fel în compania arhetipului, chiar dacă mai capătă unele valențe simbolice. Dacă ne uităm la figurile din picturile lui Bosch, avem un registru destul de mare de stări, de simțăminte instinctuale. Priviți punerea în scenă a unei lupte de cocoși sau a unui meci de box. Figurile de pe ecran ne coboară instinctele pe masă. Atât în această situație cât și pe figurile lui Bosch, se poate citi pe lângă plăcerea agresiunii, a violenței, a foamei fizice sau sexuale, și componenta umană a acestor sentimente, aportul arhetipurilor.

Este foarte greu să convingi, prin educație, că omul are un transcendent în sufletul său. Este mai ușor să-l faci să înțeleagă că atât simțirea, cât și gândirea lui sunt cenzurate de propriile sale structuri cognitive. Tot ce percepem este filtrat de matricea noastră stilistică, de categoriile conștientului și influențat de arhetipuri.

Jung este de părere că energia psihică ne vine de la perechile opuse din psihicul nostru, din doi poli opuși ce se află sub tensiune, sub tensiunea senzațiilor, a sentimentelor. Astfel sunt conștientul și inconștientul, instinctele și arhetipurile, toate sunt ca apa și focul, ca cerul și pământul, ca și ce e rău și ce e bine, ce e adevărat și ce e fals, ca negrul și albul. Aceste cupluri contrare sunt și sursa complexelor noastre, a traumelor psihice, a bolilor.

Nu văd ce ar fi de obiectat la acest punct de vedere. Cu cât crește diferența de potențial între doi poli ai psihismului, cu atât este posibilă o energie mai mare, mai puternică. Cum spune Blaga, "psihicul își ia energia de care are nevoie de oriunde..". De ce trebuie ca această diferență de potențial să ne curenteze totdeauna? De ce nu putem aprinde un bec cu această energie? să luminăm o casă? de ce să ne ardem totdeauna degetele?

Aici nu este vorba numai de energie, ci și de unde cade accentul, preponderența, conștientului sau a inconștientului. Jung, ca și Freud, consideră preponderența inconștientului egală cu preponderența arhetipurilor instinctuale, preponderența dezordinii asupra ordinii psihice, a complexelor

asupra unei conștiințe echilibrate, o deschidere asupra patologicului. Este adevărat că Jung, spre deosebire de Freud, vede salvarea omului printr-o stimulare conștientă a unor arhetipuri de către religie, credință, de către transcendent. Asta pentru că viața socială duce la refularea inconștientului colectiv și care nu poate fi salvat altfel decât prin conștientizarea unei preocupări spirituale. Religia corespunde unor conținuturi ale arhetipurilor. "Atâta timp cât o conștiință comunitară ecleziastă este în mod obiectiv prezentă, psihicul se bucură de o anumită stare de echilibru. Există, în orice caz, un mijloc de apărare destul de eficient împotriva *inflației* eu-lui." (C.G.Jung, *Op. cit.*, p. 93).

Avem, probabil, un arhetip al *tatălui* binevoitor și bun, care poate totul, face totul pentru copilul lui, cu alte cuvinte are puteri absolute. Îmi amintesc de acest tată care nu face nimic greșit, care nu-și încalcă cuvântul dat fiului, pe când aveam 4 ani. Era pe vremea când încă mai mergeam vara la Balcic unde *tătuța*, bunicul, avea o vilă. Seara, la București, uneori, tata mă lua la băcănia de peste drum, la *Gălățescu*, de unde cumpăra tot felul de bunătăți; icre de manciuria, șuncă presată de Praga tăiată felii subțiri cu un aparat special, uneori chiar și icre negre, când nu erau tescuite. Tata nu cumpăra niciodată decât icre negre proaspete. Nu știu care a fost motivul. Un motiv a fost, într-o seară când mergeam împreună, s-a declanșat un diferend între tata și Dl. Gălățescu, se pare că un mezel nu mirosea așa cum voia tata și proprietarul s-a supărat foc pentru că mezelul era proaspăt. A țipat la tata, tata a ridicat și el glasul. S-au certat. Pentru moment n-am înțeles nimic. Acasă am început să-mi revin. Cum de a putut cineva să țipe la tata? Cum? tata nu este cel mai mare și mai drept om? poate cineva să-i pună la îndoială cuvintele tatălui meu? Nu-mi venea să cred. Tata era, pentru mine totul, în universul meu de copil el era absolutul! Tata rămânea tatăl meu dar, pierdusem absolutul. Am plâns, m-am plâns mamei care a încercat să mă liniștească.

Probabil că avem un arhetip al absolutului și al tatălui atotputernic. Când devenim mai mari, putem proiecta aceste arhetipuri în credință, în religie, așa cum spune și Jung.

Poate că astfel am putea fi puțin mai îndurători cu Blaga. Cred că așa ar trebui să-l înțelegem atunci când postulează un absolut pe care-l numește Marele Anonim. Sigur că Blaga era religios ca oricare dintre noi, numai că el a vrut să construiască un sistem metafizic în care nu avea nevoie de Dumnezeu. Pentru asta postulează un Mare Anonim, care nu este Dumnezeu, pentru a-și satisface propriul arhetip al tatălui atotputernic, al

absolutului. De remarcat că cenzura transcendentă nu suferă nici o alterare ca idee, ea rămâne un filtru al percepțiilor și al gândurilor noastre, un apriori, un absolut, numai că acest absolut ce ar fi putut rămâne nedefinit, este personificat prin Marele Anonim. Faptul că Marele Anonim pune în noi formele apriori ale sensibilității ca și matricea stilistică, chiar și categoriile cunoașterii, rămâne o parte de poveste, așa cum tot poveste rămâne dorința Marelui Anonim de a se feri de pericolul cunoașterii umane. Este adevărat că această ultimă poveste o reîntâlnim la Platon, ca și în multe mitologii. Se poate ca pericolul unei cunoașteri umane prea înaintate să fie adevărat?

Am trecut mai repede, dea ceea revenim acum asupra conținutului inconștientului. Freud este sigur că din inconștient ne vin toate fantasmale. Cred că are dreptate ca medic care și-a observat pacienții, dar greșește când face o extindere asupra omului, oamenilor. Jung ezită, inconștientul are și o parte luminoasă, cu un conținut arhetipal elevat, dar care poate fi pus în valoare numai prin activitatea conștientă. Este totuși de părere că nimic bun nu poate fi dacă inconștientul domină conștientul. Numai conștientul cu partea lui luminoasă poate asigura folosirea unor arhetipuri elevate. Dacă ne lăsăm pradă inconștientului vom fi dominați, până la urmă, de instincte, care au și ele o structură arhetipală, dar care este *umbra* noastră, ceea ce este întunecat în psihicul uman.

La Blaga, totul se schimbă cu 180 de grade. Este adevărat că suntem în posesia unor instincte care ne asigură existența individuală ca și perpetuarea speciei, dar inconștientul are o activitate spirituală. Prin inconștient putem fertiliza activitățile creative ale conștienței, tiparele matricei stilistice, care sunt un cenzor al realității percepute, sunt și un stimul pentru cea mai importantă activitate umană, pentru creativitate. Este adevărat că Marele Anonim ne permite o creativitate în tiparele matricei stilistice, dar ne permite creativitatea.

Pentru ca structura inconștientului să ne fie mai clar reprezentată, să spunem că pe lângă *umbra*, inconștientul are și o parte care conține arhetipuri ale părții bune, ale părții luminoase, și s-o numim, cu un nume împrumutat din elină, *eumeros*.

Umbra și *eumeros*, sunt cele două părți complementare ale inconștientului. *Umbra* are mai mult un conținut al instinctelor, al moștenirii vieții animale, pe când *eumeros* posedă conținuturile spirituale ce caracterizează umanitatea. Între ele există o reală complementaritate, așa cum vorbește

Jung despre complementaritatea între conștient și inconștient. Între *umbră și eumeros* există o tensiune în chiar inconștientul nostru. Tensiunea de care vorbește Jung între conștientă și inconștient este, mai întâi, întâlnită chiar în inconștient. Este o tensiune care rămâne latentă atât timp cât nu are stimuli din conștientă. Aceștia vor veni o dată cu intrarea copilului în lume, după naștere, și se va accentua la anumite etape ale copilăriei sau ale perioadei adulte. La vârsta de 3 ani, la 7 ani, la pubertate, între 18-25 de ani, la 40, la 60, de ani Aceste vârste corespund vârstelor la care psihologii au observat că ființa umană este într-un punct, o zonă, critică, sau cel puțin importantă. Desigur că primele activări, în primele zile de viață, ca și în jurul vârstei de 3 și de 7 ani, sunt cele mai importante. Modelarea inconștientului nostru personal începe să se facă atunci, arhetipurile sunt mult mai evidente, vor da semnale clare în conștient, și vor ajuta la modelarea ulterioară a personalității umane.

Latența tensiunii dintre *umbră și eumeros* se rupe în primele zile după naștere și se poate schimba și într-o variantă lentă, constantă, atunci când evoluția copilului și a tânărului nu suferă traume. Din păcate, traumele pot apărea destul de ușor, uneori un cuvânt, o atitudine, poate declanșa o revoluție în inconștientul unui copil. Pentru aceste motive se consideră că cei mai importanți ani pentru formarea unui copil sunt *cei 7 ani de acasă, și* pedagogii vorbesc că ar trebui ca în clasele primare să fie cei mai competenți profesori. Tot pentru acest motiv, experiența României cu dascălii, dintre cele două războaie mondiale, legați de copii și de locul lor, când întregi generații de intelectuali s-au ridicat de la țară, din familii simple, dar cu o a doua familie la școală, la dascălul lor, nu ar trebui uitată.

Să vedem ce înseamnă inconștientul pentru psihanaliză în comparație cu inconștientul propus de Blaga.

Pentru psihanaliză, inconștientul este un domeniu al psihismului uman care este legat instinctual de libido, de sexualitate (Freud, Lacan). În inconștient sunt depozitate dorințele noastre neîmplinite sub o formă degvizată, ca având o mască care, uneori, este foarte greu de dezvăluit. Pentru aceasta, se propune practicarea psihanalizei care poate, tot uneori, rezolva conflictele ce se pot produce între realitatea trăită și între dorințele refulate. Pentru psihanaliză, părea că inconștientul este, de fapt, tot un conștient, un conștient conflictual și puțin uitat. C.G. Jung spune același lucru în *Instinct și voință*, "Conținuturile refulate erau elemente pierdute din vedere, ce au fost cândva conștiente. Mai târziu, Freud a recunoscut și persistența unor reziduuri arhaice sub formă de

modalități primitive de funcționare. Dar și acestea erau explicate într-un sens strict personal. În această concepție, psihicul inconștient apare ca un apendice subliminal al psihicului conștient." (C.G.Jung, *Puterea sufletului*, A patra parte, Ed. Anima, 1994, p. 37). Freud va introduce prin 1923 noțiunea de *Supraeu* care este foarte aproape de arhetipurile lui Jung, fiind un *spirit inconștient* moștenit și îmbogățit prin imperativele sociale. Vasile Dem. Zamfirescu subliniază faptul că "...încă din 1915, Freud vorbește de conținuturile non-individuale ale inconștientului, de natură filogenetică, ce ar constitui nucleul inconștientului". Să nu mai vorbim de faptul că pentru Freud "Inconștientul este o altă lume prin legile care guvernează, legi diferite de cele ale conștiinței" (Vasile Dem. Zamfirescu, *Intre logica inimii și logica minții*, Ed. Trei, 1977,p.120).

La Blaga, inconștientul este un domeniu independent, cu legile lui proprii, cu resursele lui, dar un domeniu în care spiritul este prezent, care poate judeca, care, după cum am văzut, are forme apriori ale sensibilității, are categorii. El este, chiar dacă Blaga n-o spune, cunoașterea înțelegătoare a lui Kant. De aceea cred că putem fi de acord cu Blaga că inconștientul este un domeniu total diferit de cel conștient, așa cum pentru Kant rațiunea (Vernunft) este un domeniu complet diferit de înțelegere(Verstand).

Am văzut că pentru Freud ca și pentru Jung, inconștientul este un alt domeniu decât conștiința. Această lume este, pentru ei, o lume mai întunecată, dominată de instincte, chiar dacă au evoluat și au devenit ale lumii umane.

Între inconștientul propus de psihanaliză, chiar cel propus de Jung, și cel dezvoltat de Blaga, este o mare diferență în înțelegerea funcției sale benefice, este un domeniu necunoscut și cam întunecat. Inconștientul este populat cu instincte, chiar cu arhetipuri ce pot intra în combinații cu *umbra*, cu ceea ce este negativ, populat cu refulări, cu complexe. Blaga nu neagă valoarea tuturor acestor noțiuni ,dar le contestă supremația. El este de părere că, ceea ce acum am propus să-l numim *eumeros*, este o parte foarte importantă a inconștientului, care poate, și nu de puține ori, să preia , să "sublimeze" energia negativă a instinctelor, să o transforme în factori ce stimulează creativitatea.

Să ne întoarcem înapoi în timp. Analiza psihică și autoanaliza sunt metode utilizate în toate religiile pământului. Noi, creștinii, ne spovedim ca să ne curățim periodic interiorul sufletului nostru sau măcar așa ar trebui. Yoghinii și budiștii practică curent autoanaliza psihică, chiar zilnic. Toate aceste metode de primenire a inconștientului sunt foarte importante, dacă sunt

făcute de o persoană dotată . Este, de asemenea, important pentru sănătatea noastră, și nu numai pentru sănătatea spirituală, pentru cea sufletească, psihică, ci și pentru sănătatea trupului nostru, ca inconștientul să poată funcționa normal. Prin personanță să putem avea un conducător intim, un fel de greier al lui Pinocchio, care să ne șoptească, dacă-l putem auzi, ce ar fi bine să facem, și cum anume putem să ne păstrăm tot ce avem mai scump, personalitatea noastră, sufletul nostru, și corpul nostru.

Dacă ce am spus mai sus se apropie cumva de adevăr, rămâne de văzut. Am să repet, Blaga ne spune că este important să ne dăm seama că inconștientul nu este numai partea destul de întunecată pe care am cunoscut-o citind cărțile de psihanaliză. El este de părere că psihanaliza, după cum spuneam, nu se desparte prea mult de conștiență. Conținuturile inconștientului sunt parcă al doilea conștient, sunt tot de natură conștientă. Stadiile de dezvoltare ale inconștientului, oral, anal, și complexul Oedip, nu sunt structuri proprii ale inconștientului, ele sunt foarte legate de manifestările filogenetice ale conștientului, ale conștiinței noastre deoarece sunt etape ale evoluției copilului spre maturitate. De altfel, unii psihiatri nici nu acceptă existența inconștientului, ei vorbesc de ceva ce ar fi mai degrabă asemănător cu diferite stări ale conștientului. Sunt convins că undeva Blaga avea dreptate, inconștientul este doar un alt conștient pentru psihanaliză, un conștient decăzut, chiar dacă poate avea conținuturi moștenite, chiar dacă pentru omul de azi este un apriori. Freud, Jung, Lacan, ca și ceilalți medici care au introdus și au dezvoltat psihanaliza au avut, în primul rând un interes medical, din acesta a decurs și unul filosofic, secundar. Interesul lor a fost asupra părților din inconștient asupra cărora se poate acționa pentru a trata pacienții psihici. Metafizica inconștientului, valoarea lui pentru ființa umană, nu a fost primă în atenția lor. Nici nu trebuiesc blamați pentru aceasta. S-a descris o teorie psihanalitică a creației spirituale care a folosit ceea ce găsiseră în clinică, libidoul și sublimarea. Blaga schițează o critică pertinentă a acestei teorii.

"Există o teorie psihanalitică despre < creația spirituală>. Teoria aceasta e o parte esențială a învățaturii psihanalitice....Termenii, la care recurge psihanaliza întru deslușirea <mecanismului> creației spirituale, sunt aceia ai <libidoului sexual> și al < sublimării>. "Psihanaliștii prefac *întâia manifestare* a unui individ, aparținând unui anumit tip <vital-sufletesc>, în <motor> permanent al vieții spirituale a acestui individ....este o incredibilă confuzie între <accident> și <substanță>....primele comportări infantile au cel mult semnificația unor prime manifestări sau conturări a unui tip bio-psihologic....și nu prestigiul și eficiența unor <determinări decisive>, de care ar depinde însuși <tipul>, după cum cred psihanalistii. ....Despre ...fluviul zeului Libido,

<atot-puternicul>, s-au pus în circulație multe basme....Din nefericire însă, despre sistemul ascuns, cu transformatoarele lui, grație cărora se ajunge efectiv la o creație spirituală, psihanaliza nu ne-a trădat niciodată nimic....spiritul își ia energiile, de care are nevoie, de oriunde acestea îi stau la dispoziție....recunoaștem psihanalizei meritul de a fi pus în lumină mecanismul refulării. Procesul psihic al refulării există; și e unul din cele mai permanente ale vieții sufletești....Adepti ai unei gândiri oarecum fixate, ei pun un accent exagerat pe cauzalismul mecanic al conținuturilor refulate... refularea există, dar afirmația că aceste conținuturi refulate *determină*, ca un deus ex machina, forma și structura personalității, e un salt, la care psihanaliztii se hotărăsc fără un real suport....raportul dintre fapte e tocmai invers: forma și structura personalității psihice determină modul și natura refulărilor, sau modul în care un individ își soluționează de la caz la caz problema refulărilor..." (Lucian Blaga, Op. cit.p.31-35).

Aș vrea să vă întreb, legat de afirmațiile lui Blaga, dacă nu vi se pare puțin cam forțată și cu un mare grad de risc, părerea că libidoul nesatisfăcut, deviant, este singura energie care i se oferă spiritului pentru a putea crea? Să fie, oare, sexualitatea debordantă și mai mult sau mai puțin satisfăcută, singurul impuls, singura sursă de putere ce i se oferă unui artist când creează, unui om de știință genial, unui gânditor important? Să ne întoarcem puțin la mitul lui Oedip. Credeți, realmente, că realizarea acestui mit a fost determinată de impulsurile inconștiente, ale eventualului creator/ creatori, de a-și ucide tatăl pentru a putea avea copii cu propria mamă? Credeți că principalul mesaj al acestui mit este chiar acesta? Eu sunt de părerea celor care văd în mitul lui Oedip consfințirea mării reușite a omului, de a fi depășit pragul care-l ținea încă apropiat de lumea animală. Cum ne spune Blaga, *omul are un destin creator*, destin ce s-a declanșat printr-o *mutație ontologică*. Este foarte bine că și în filosofie putem vorbi de o <mutație> așa cum vorbim de <mutație> în biologie. Poate că această mutație ontologică a omului nu este determinată de o modificare a genelor, poate că este numai o punere în valoare a unor funcții genetice nefolosite până atunci sau o simplă îmbogățire a materialului genetic. Omul primitiv avea același destin ca și al animalelor, de <a exista în lume>, și nimic mai mult. Arta oamenilor ce au trăit în peșteri ne vine în ajutor ca să înțelegem aceasta. Pereții peșterilor, a diferitelor stânci, au pe ele desenate tot felul de animale și chiar oameni. Nu se prea găsesc zeități, idoli, dar rămâne o creație artistică, un început de evadare din lumea existenței. Oamenii aceia care trăiau, existau doar pentru a trăi, pur și simplu au început să simtă nevoia de a crea, de a desena pe o piatră, de a crede într-un transcendent care-i putea ajuta la vânatoare. A venit un moment în care omul și-a dat seama că trăiește altfel, că trăiește într-o lume de mistere. Poate că printre primele mistere pe care a simțit nevoia să le cunoască sunt cele legate de vânatoare, de reprezentările unor animale, de o "forță" care-i ajuta să vâneze. Toate acestea au devenit tot atâtea semne

înscrise pe piatră. Atunci omul a început să devină creator, chiar dacă nu-și dădea seama de asta. Cred că putem doar aproxima când a început omul să devină om, să simtă că trăiește într-o lume de mistere pe care va încerca să le dezvăluie. Când a început să înțeleagă că "*există întru mister și pentru revelare*". Omul există inconștient în acest spațiu ideatic al misterelor și destinul lui a devenit creator, chiar dacă nu-și dă seama, după cum spuneam, pentru că numai prin actul creației el putea să încerce revelarea misterelor. Acest nou destin, pentru existența omului, este mutația lui ontologică.

Care este trăirea lui Oedip? A aflat, prin *pitia*, blestemul zeiesc ce-l urmărește și a încercat să se opună lui. Cum? Creându-și, singur, apărarea de a-l îndeplini. Pleacă de lângă părinții săi, fără să știe că erau numai cei adoptivi, și că plecarea îl va apropia de realizarea implacabilă a destinului. Destinul se împlinește! Își ucide tatăl, fără să știe că e tatăl său, și răspunzând celor trei întrebări ale Sfinxului, devine și soțul mamei sale, cu care va avea copii. Apare în acest mit un mister pe care nici azi nu-l prea înțelegem. Oedip spune adevărat că omul este mai puternic decât zeii, pentru că Sfinxul va muri, și moare doar dacă primește un răspuns adevărat. Numai că acest răspuns, care determină moartea Sfinxului, duce chiar la împlinirea blestemului. Sfinxul moare râzând (în varianta Enescu). Care este adevărul? Este realmente omul mai puternic decât zeii? Pare că nu. Dar, la moartea lui, Oedip strigă: <I-am învins pe zei! Voința mea n-a fost nicicând în faptele mele>. Să-l credem pe Oedip, care nicicând nu a vrut să-și omoare tatăl și să aibă urmași cu mama sa. Omul, prin mutația sa ontologică, prin câștigarea destinului său creator, a devenit un pericol pentru zei, cum ne spune Blaga. El poate revela misterele, omul este foarte puternic și ar vrea să devină chiar creator de mistere, egal al zeilor, al lui Dumnezeu. Picasso se credea Dumnezeu, este adevărat că prin plâsmuirile sale, prin arta sa, a creat o lume mirifică. Orice creator, orice artist, are senzația că plâsmuiește o lume cu mâinile și cu capul său. Poate că și cei ce au creat bomba atomică au avut senzația că sunt aproape dumnezei. Poate că și un sfânt, un pustnic, descoperindu-l pe Dumnezeu înăuntrul sufletului său, a putut avea senzația că devine una cu El. Numai că zeii s-au apărat de așa ceva, au introdus în noi formele apriori ale sensibilității, categoriile și arhetipurile. Toate acestea sunt tot atâtea posibilități de cenzură. Blaga o numește *cenzură transcendentă* pentru a sublinia faptul că este impusă nouă din altă lume, din lumea Marelui Anonim. Acest Mare Anonim este un fel de lume a Ideilor, poate mai bine o lume inteligibilă care, cu toate că o avem în noi este perenă. Sunt noțiunile, categoriile, și arhetipurile lumii inteligibile, este Dumnezeu, pe care-l avem în noi.

Blaga considera inconștientul *celălalt tărâm*. " Mutația existențială, odată declarată în om, acesta a promovat pe o linie irevocabilă, unde toate încercările sale ar putea face concurență Marelui Anonim, dacă ele n-ar fi stăvilite de permanente frâne < de dincolo>. Acestea sunt coordonatele și termenii destinului creator și ale șanselor umane: < existența într-un mister și revelație >, < frânele transcendente >. L. Blaga, Op.cit.p.491.

Suntem într-un moment în care putem spune că se întâlnesc transcendentul cu transcendentul kantian din noi. Se pare că pentru Blaga misterele sunt domeniul transcendent cu toate că "misterul" este ceea ce omul nu înțelege din lumea asta, din ce ne înconjoară, din ceea ce trăim. Omul are în el ceva ce nu știe ce este. N-ar putea să fie altceva? Cine ne garantează că lumea noastră nu se întrepătrunde cu alte lumi? Așa gândea și Heraclit că lumea noastră este plină de ființe pe care nu le vedem. Nu coborau zeii pe pământ și se amestecau în viața oamenilor? Grecii știau că fiecare om are un Daimon al său, dar numai Socrate a știut cum să se folosească de această prezență. Noi, unii, îl simțim pe Dumnezeu în noi. Omul este un purtător de Dumnezeu, dar câți dintre noi știu asta, câți pot recunoaște că așa ceva este posibil?

Din toate aceste motive, cred că nu este greșit să spunem că misterul, fiind ceva ce ne depășește înțelegerea, ar putea avea în el ceva din lumea de dincolo, din transcendent. Nu putem dovedi aceasta, dar mai greu mi se pare să invalidăm o astfel de afirmație. Mai mult, dacă inconștientul este celălalt tărâm, așa cum spune Blaga, are în el transcendent. Să fie vorba de categoriile inconștientului? Poate numai o parte din ele?

Ce grea întrebare? Noi putem bănui existența categoriilor inconștientului, putem chiar să fim siguri de existența lor, dar, din păcate, nu putem dovedi nimic. Nu putem răspunde siguri pe noi ce se întâmplă în domeniul categoriilor inconștientului, pe care doar le-am presupus. Cunoașterea noastră a inconștientului este indirectă, inconștientul este, pentru noi, ceea ce-i spune numele, un necunoscut, un mister.

Dacă Dumnezeu este în noi, este adevărat că și transcendentul este în noi. Pentru Blaga, transcendentul poate veni în noi, poate coborî în sufletul nostru, se poate uni cu el în inconștientul nostru. El spunea că noi, răsăritenii, spre deosebire de apuseni, pentru care transcendentul urcă cu "flecha" catedralelor, noi avem sentimentul unui transcendent care coboară,

care vine în noi, așa cum coboară razele de lumină în biserica Sfânta Sofia de la Constantinople prin circularul ferestrelor din boltă.

Am să vă întreb din nou. Credeți că cel/cei ce au creat mitul lui Oedip, că mitul lui Oedip, așa cum el s-a născut, este numai simpla pornire sexuală refulată în inconștient, o transpunere prin sublimare, a dorinței băiatului de a se culca cu mama lui, motiv pentru care trebuia să-l îndepărteze pe tată? Nu credeți, mai degrabă, că această pornire inconștientă, dacă a fost posibilă (și de ce nu, pentru că umanitatea poartă în ea tot ce este mai frumos și tot ce este mai oribil) i-a condus pe creatorii mitului la alegerea acestui oribil incest, pentru a crea un relief, o structură dramatică puternică ce se opune legității morale a epocii, în scopul de a comunica ceea ce era important: că omul a căpătat puteri nebănuite prin creativitatea sa, și cu voința sa creativă a ajuns să se poată măsura cu zeii, chiar dacă o face fără succes? Omul Oedip a acționat împotriva firii, dar a trăit frumos. În viața lui s-a opus constant la ceea ce până la urmă a făcut, de aceea voința lui n-a fost nicicând în faptele sale, el a vrut altceva decât a înfăptui. Poate ar mai fi ceva de spus și datorez aceasta unui prieten mai tânăr care era de aceeași părere cu mine, că mitul lui Oedip poate fi ceva mai mult decât s-a spus până acum, dacă încercăm să schimbăm puțin întâmplarea.

Puterea omului poate sta și numai în trăirea destinului său cât mai frumos posibil. Dacă Laios nu și-ar fi aruncat copilul pentru a îndeplini destinul, pe Oedip, chiar în condiția îndeplinirii implacabile a acestui destin ar fi putut să se bucure de trăirea copilăriei și tinereții lângă el, lângă copilul lor. Așa, ei au trăit trauma puericidului. În acest caz, mitul ar putea fi un comandament social ce interzice uciderea de copii, de altfel este și așa ceva, sau un simplu îndemn de a trăi demn viața, chiar dacă-ți este hărăzit un destin tragic.

Aici este foarte mult adevăr. În această situație limită, el poate să apară forțat. În fond, toți știm că lumea aceasta se va sfârși odată, nu știe nimeni când. Poate mâine, poimâine. Cei ce trăiesc în California știu că odată un cutremur va rupe această parte de pământ și puțini vor scăpa. Cu toate acestea, noi continuăm să trăim, să facem copii, să fim, dacă se poate, fericiți, iar californienilor pare că nu le pasă prea mult de ce se va întâmpla cu ei, ei sunt fericiți că trăiesc într-o frumoasă parte a Terrei. Titanicul se scufunda împlinind un destin îngrozitor, dar unii cântau la instrumentele lor pentru cei ce, ca și ei, nu se mai puteau salva de la moarte. Totdeauna i-am admirat, tocmai pentru că eu nu am putut să mă rup de grija viitorului, pe cei

ce știu să trăiască și clipa, care știu să se bucure de ce au, de ce le pune viața la dispoziție.

Noi putem învinge timpul, mai bine zis timpurile nefavorabile, pentru că timpul nu-l poate învinge nimeni. Am trăit, împreună cu soția mea și cu fata noastră, anii de groază ai comunismului lui Ceaușescu. Poate că cel mai mult ne chinuia pervertirea sufletului copiilor în această epocă de glorie. Ei trăiau o viață dublă a școlii, în care trebuiau să fie obediți unor idei false și viața din casă, în care sărbătoream Crăciunul cu colinde și Paștele cu ouă roșii. Veneau în casa noastră prieteni cu care aveam interminabile discuții literare sau filosofice. Parcă nu trăiam în epoca în care eram obligați să viețuim. De aceea, am ieșit din această epocă mult mai pregătiți pentru ce a venit decât alții. Sigur că alte boli pasc societatea noastră ce tinde spre libertate, boli ce readuc minciuna și impun o mare deficiență de comunicare, dar nimeni nu le mai impune copiilor noștri urâtul și falsitatea ca lege. Acum putem alege frumosul sau urâtul, falsitatea sau curățenia.

Omul e mai puternic decât zeii dacă *vrea*, și poate să fie creativ chiar supus celor mai groaznice situații. Nu trebuie să înlocuim explicația psihanalitică a mitului lui Oedip, numai că acest mit ne poate comunica și altceva mult mai frumos, mai măreț, așa cum a gândit și Enescu. Am *vrea*, deci, să arătăm că poate exista și altceva, profund înscris în inconștientul nostru care poate explica altfel un comportament, chiar dacă viața noastră este puternic dominată de instinctul sexual și de plăcere. Instinctele nu sunt singura explicație posibilă. Nu cred că prezența unui instinct atotputernic ne poate dezvălui tot adevărul despre inconștient. Omul poate, are puterea de a învinge orice piedică, chiar un destin dominator, un destin teribil. Pentru vechii greci, această forță era voința ce conduce gândirea conștientă. Până la urmă cred că aveau dreptate. Inconștientul în varianta Jung- Bлага, ne poate ajuta, numai că tot conștienta este partea specific umană și ea domină ca importanță conștiința, chiar dacă nivelurile de inconștient sunt cantitativ mai importante. Noi, oamenii, suntem voință conștientă. Sentimentele noastre pot fi dominate de inconștient, sunt chiar conduse inconștient. Numai că totdeauna există și o componentă conștientă, care are valoarea ei în orice sentiment și aplicarea voinței noastre nu înseamnă de fiecare dată lupta cu un instinct, nu duce obligatoriu numai la complexe sexuale, ci la victoria a ceea ce gândim, a ceea ce voim.

Am să încerc să mai dau un exemplu literar. Scrierile marilor creatori, fie ei chiar anonimi, au fost un izvor nesecat pentru știință. Biblia, Vedele,

epopeea lui Ghilgameș sunt tot atâtea monumente ale culturii universale. Să nu uităm că a 4-a carte din *Republica* lui Platon a putut să-l inspire pe Freud în gândirea psihanalitică așa cum romanele lui Dostoievki au deschis drumul cercetărilor de psihologie. Am să mă opresc la Dmitri Merejkowsky, personalitate a criticii literare. Discutând despre Turgheniev, Merejkowsky dezvăluie aspectul particular al iubirii la acest autor pus în umbră de coloșii Tolstoi și Dostoievski. Pentru Turgheniev, iubirea este eterată, are un aspect virginal, parcă n-ar exista carne, mușchi, vene, oase. Pentru Turgheniev, iubirea nu este violență, urlete, naștere, extaz carnal. Totul se petrece într-un registru care nu i-ar fi folosit lui Freud. " ..nu este vorba de o castrare, din contră, este o afirmare arzătoare a sexului, o puritate arzătoare, o virginitate îndrăgostită...Femeile și fetele lui Turgheniev sunt niște icoane printre figurile omenești, printre cei ce trăiesc...Toate femeile și fetele lui Turgheniev aud chemarea lui Vasili, dar nu este Vasili, ci altcineva...Vasili este Christ în persoană." (Dmitri Merejkowsky, *Compagnons Eternels*, Ed. Bossard, Paris, 1922, p.296/300).

Nu știu dacă sublimarea instinctului sexual poate explica totul. Nu cred că poate fi la baza a tot ce se întâmplă în creativitatea umană. A accepta aceasta, așa cum a făcut-o Freud și continuatorii lui, este cu siguranță un punct de vedere prea unilateral și cam forțat. Să nu uităm că Freud a folosit, în teoria lui, date experimentale după câte un singur experiment, chiar autoexperiențe - cum a fost cazul cu cocaina sau cu propriile sale experiențe sexuale - generalizând puțin cam repede. Este, desigur, o metodă folosită de cercetători și care poate da rezultate bune, dar deschide și posibilitatea unor mari greșeli. Iubirea este și altceva, are drept și la altceva, chiar dacă nu se află în prezența unor personaje castrate. În același fel inconștientul nostru poate fi populat și cu simțăminte ce se apropie de spirit nu numai cu fantasmе sado-masochiste. De altfel, cred că noi putem, dacă vrem și cu mare efort, să traducem, să convertim, să schimbăm pornirile noastre sexuale care ne domină, mai ales la o anumită vârstă, care ne populează visele sau chiar ne face să visăm cu ochii deschiși, să le convertim în creații artistice, literare, muzicale, în creații, cu alte cuvinte să le sublimăm. Cine n-a fost poet când a fost îndrăgostit? Cine nu fredonează sau nu-și aduce aminte cu plăcere de o bucată muzicală legată de o întâlnire amoroasă, de o iubire? Eminescu, Baudelaire, Blaga, au scris capodopere când au iubit, Picasso, Dali, Wagner, au fost stimulați de marile lor iubiri. Cred că fiecare dintre noi a făcut ceva frumos când a iubit, ceva de care-și amintește totdeauna cu plăcere.

Permiteți-mi să fac o nouă digresiune care s-ar putea dovedi utilă. Kant, în *Întemeierea metafizicii moravurilor* vorbește de fericire, de plăcere , ca

motor a ceea ce râvnește omul, ca pornire a înclinațiilor, a voinței lui. Se știe că Immanuel Kant refuză epicureismul, eudemonismul. Pentru Kant există o plăcere inferioară care ține de lumea simțurilor și o plăcere superioară în care rațiunea este facultatea de a râvni. Pentru el "...creaturile fără rațiune nu simt decât impulsuri sensibile" (Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor și Critica rațiunii practice*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 79). El preferă să se ocupe de căutarea fericirii și a plăcerii prin rațiune. Freud realizează, totuși, chiar dacă nu suntem de acord cu el întru totul, o interesantă sinteză, arătându-ne cam cum arată impulsurile agresivității și ale sexualității la om, ființă rațională. Cum se pot masca și transforma aceste instincte în domeniul rațiunii. Neacceptându-l pe Freud în totalitate, nu putem să nu-i acceptăm reușita revoluției lui.

Să ne reîntoarcem la Kant. Este adevărat că lumea inteligibilă este diferită de lumea Ideilor. Pentru Platon, lumea Ideilor este transcendentă, îl depășește pe sărmanul om, pe când lumea inteligibilă este pentru Kant în noi, în om, chiar dacă-l depășește pe omul individual, pe ins. Este un fel de transcendență umană, este transcendentalul. Ceea ce este valabil pentru toți oamenii depășește insul, individul. Immanuel Kant este în căutarea unor structuri imuabile, unor "schelete" ale gândirii. Pe el nu-l interesează, ca pe Platon, Ideile cu conținutul lor. De aceea, lumea inteligibilă este altceva decât lumea ideilor. Acolo sunt numai formele *apriori*, spațiul, timpul, și categoriile înțelegerii noastre. Aceste forme *apriori* capătă un conținut din lumea simțurilor, făcând posibile judecățile sintetice a priori cu care cunoaștem lumea.

Ce este remarcabil pentru această lume inteligibilă este faptul că noi nu suntem conștienți de ea, noi avem spațiul, timpul, și categoriile înțelegerii, fără să simțim că le avem și fără să știm de unde le avem. Este la fel cu gravitația, cu revoluția pământului. Ele sunt, dar nu le simțim. Kant nici nu pare interesat de originea formelor ca și a categoriilor, doar le avem și cu ele putem înțelege și cunoaște natura, realitatea înconjurătoare. De la Kant până la noi s-au adunat date care ne fac să acceptăm faptul că spațiul, timpul și categoriile cu care înțelegem lumea s-ar forma prin experiență, prin învățare. Este totuși greu să putem dovedi că totul vine numai prin învățare, ceva avem și înainte de a putea învăța, un a priori care face posibilă învățarea. Aceasta relansează punctul de vedere a lui Kant, pentru că noi avem un a priori care ne ajută să cunoaștem, să ne maturizăm, să devenim oameni. Lucian Blaga vine să arate că inconștientul nostru conține forme a priori, conține o structură spațială, temporală, categorii ale inconștientului, categorii

stilistice care, și ele, ajută la modelarea noțiunilor noastre, pe care le folosim mai mult sau mai puțin conștient, despre spațiu, timp, și categorii.

Kant, în *Metafizica moravurilor*, face o paralelă de remarcă între rațiunea pură și cea practică "...voinței mele afectate de râvniri sensibile și se mai adaugă și Ideea aceleiași voințe pure practice...., dar aparținând lumii inteligibile .....; aproape la fel cum intuițiilor lumii sensibile li se adaugă concepte ale intelectului, care prin ele însele nu înseamnă decât forma logică în genere și care fac astfel posibile judecăți sintetice a priori, pe care se întemeiază orice cunoaștere a naturii." (Immanuel Kant, Op. cit, p 73). Pentru a avea acces la fericire, la plăcere, la bine, la libertate, avem nevoie de domeniul lumii inteligibile care ne oferă un imperativ categoric. Noi aparținem, ca fenomen, lumii sensibile, iar ca rațiune celei inteligibile. Cu toate că în noi aceste două lumi se unesc, suntem ființe determinate de legile naturii, deci lipsite de libertate, dar libere prin voința noastră. Este o deosebire ce ar separa ființele fără rațiune, animalele, ce sunt determinate de legile naturale, de instincte, de ființele raționale, care pot fi libere prin voință. Aceasta înseamnă că omul poate fi privit din două puncte de vedere; ca aparținând instinctelor, fiind dominat de ele, dar liber de această determinare prin voința lui, prin faptul că este om și nu animal. Este adevărat că, la rândul ei, voința omului de a fi liber, fericit, de a avea plăcere de viață, de a se înscrie în acțiuni bune, este și ea dependentă, dominată de categoriile inconștientului, ale conștienței, arhetipuri, de lumea inteligibilă. Aceste noțiuni și categorii ne determină ca ființe raționale, dar ne fac liberi ca voință individuală.

Aș vrea să mergem un pic mai în profunzime. Conform celor spuse de Kant noțiunile și categoriile *apriori* sunt numai o schemă, o structură care se umple cu date oferite de sensibilitatea noastră. Chiar și noțiunile propuse de Błaga sunt la fel, o structură care prin personanță aduce modificări în formele și în categoriile înțelegerii noastre. Noi știm că avem unele noțiuni, Jean Piaget a arătat chiar experimental, care intră în funcție o dată cu maturizarea sistemului nervos. Noțiunile matematice, ca și alte noțiuni abstracte, nu se formează în mintea noastră decât la o anumită vârstă. Noțiunile de adevăr, de frumos, de bine, le avem foarte devreme și se dezvoltă paralel cu instinctele de apărare, de agresiune, ca și cu primele semne ale instinctului sexual. Să ne aducem aminte de copiii lupi găsiți în India, care aveau dezvoltate numai instinctele de agresiune, de apărare, de foame. Cu toate eforturile pe care le-au făcut cei ce-i îngrijeau nu au reușit să le pună în activitate nici vorbirea, nici vreo noțiune comunicabilă prin semne sau prin sentimente. Înainte de a muri, au schițat, totuși, un zâmbet

uman, o schiță a unor noțiuni de plăcere, de bine. Căile neuronale pe care acești copii le aveau, schița unor noțiuni pe care le aveau, nu au mai putut să intre în funcție după ce au fost închise definitiv prin lipsa unor stimuli corespunzători în perioada primei copilării. S-ar părea că noi avem niște noțiuni de bine, de frumos, de adevăr, cam cum vedea Platon lumea sa a ideilor. Numai că aceste noțiuni nu se află într-o lume transcendentă a Ideilor, ci ele se află în noi, le avem în lumea inteligibilă, le avem ca un apriori al ființei noastre. Ele sunt foarte aproape de modul în care vedea Jung arhetipurile. Nu știu dacă astfel de noțiuni, de *Idei*, nu sunt înglobate de arhetipuri.

Aș vrea să pot fi un pic mai explicit, să pot fi înțeles, să pot spune ce vreau cât mai simplu.

Animalul om are instincte moștenite, ca orice animal; mai are, tot ca orice animal, niște noțiuni și niște categorii moștenite, ca un fel de schiță, de schelă, care devine construcție în timpul vieții. Acest animal a reușit, nu se știe cum, să posede și gândire, rațiune. Datorită rațiunii, bagajul pe care-l moștenește fiecă om este mai bogat, a devenit mai bogat. Am început să avem categorii mai elaborate și, pe lângă formele apriori ale sensibilității, *spațiu și timp*, avem, de la naștere, schița unor noțiuni abstracte. Frumosul, iubirea, binele, adevărul, se numără printre ele, împreună cu arhetipul absolutului, al tatălui, al apei, al apei vii, și multe altele. Tot ce avem ca aparținând speciei om, ar putea aparține oricăror ființe raționale. Așa cum gândea Immanuel Kant, este un **apriori** pentru fiecare ființă individuală, pentru fiecare din noi, un *apriori* cu care ne naștem, cu care creștem, pe care construim ființa noastră ca indivizi, un *apriori* care ne fixează ca indivizi în specia unor animale raționale.

Întreg acest apriori este pentru noi inconștient și pentru omul adult se poate conștientiza la o comandă a voinței, deci a rațiunii conștiente. Instinctele sunt o prezență în orice activitate pe care o întreprindem. Mâncăm zilnic, ne îmbrăcăm, ne adăpostim de ploie și de viscol, iubim și avem relații sexuale. Instinctele sunt caracteristica animalității, de aceea sunt prezente și la noi la tot pasul, numai că noi avem rațiune. Raționalitatea, chiar când este foarte dezvoltată, nu este o caracteristică obligatoriu dominantă la toți oamenii, dar nu se poate exclude această posibilitate.

Am spus că noi, ca oameni, avem un inconștient populat cu noțiuni și categorii bogat structurate. Ele sunt un apriori. Dacă o lege morală poate

exista astfel încât ceea ce vrem la un moment dat, ceea ce vrem să îndeplinim, să poată fi oricând un principiu al unei legi universale, aceasta nu poate depinde decât de lumea inteligibilă, de ce avem noi apriori. Acest *apriori* inconștient, îmbogățit de fiecare din noi, este matricea noastră stilistică, împreună cu arhetipurile.

Pentru omul antic, valorile fizice, ale sufletului, ca și cele spirituale, erau împreună și semănau. Omul frumos trupește avea și un interior frumos. Pe asta se bazează cunoscutul roman al lui Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*. Socrate era urât la față, dar frumos la trup; în tinerețe luptase cu sabia în mână pentru Atena. Platon în *Lysis*, ne propune și el o astfel de apropiere până la contopire între frumusețea trupului și cea a spiritului

Ce înseamnă o performanță sportivă, în lumea noastră de azi? Ce este sportul? O moștenire antică. Educația fizică și sportul ne cizelează, atunci când nu se exagerează, ne modelează, pornirile noastre instinctive de agresivitate, le sublimează în dorința de a câștiga o competiție, de a fi victorios. Este o acțiune cu care ocazie se pot stimula și unele arhetipuri care susțin valorile morale de care este atâta nevoie în orice competiție sportivă dacă nu le vrem transformate într-un măcel. Astfel de acțiuni de sublimare a instinctelor se pot realiza în oricare domeniu al activității umane, numai că este nevoie de o susținere constantă a arhetipurilor din *eumeros*. Altfel, orice competiție economică se va transforma în jaf, orice armată va fi o bandă de derbedei, iar oamenii de știință vor avea grijă cum să-și dea unul în cap celuilalt.

Este ceea ce Jung numește "conjunctio oppositorum", când doi poli, aparent opuși, fără să se excludă, vor colabora, se vor înscrie în același Univers de discurs. Așa cum avem nevoie de apă și de foc ca să fierbem apa, așa se petrece și cu răul și cu binele. O acțiune poate fi bună pentru mine și rea pentru vecinul meu. Acțiunea *in sine* nu este nici bună, nici rea. Ea are un Univers de discurs al acțiunii, pe când aprecierile valorice sunt alt Univers de discurs. Binele și răul sunt relative la mine, sau la vecin, dar fac parte din Universul de discurs al aprecierilor valorice. Când este vorba de om, de personalitatea, de voința lui, relativitatea este regula, o relativitate în câmpul unei acțiuni și în câmpul unor aprecieri valorice ce se pot intersecta. Să nu mai spunem că fiecare om are contradicțiile lui, nehotărârile lui, acestea putând influența orice acțiune. Nu putem colora personalitatea unui om, fie el un om de excepție, numai în culori vii, luminoase. Avem nevoie și de umbre, de clar-obscur. Fiecare din noi are mai mult sau mai puțină umbră.

Îmbrățișarea contrariilor, buna lor vecinătate, ar trebui să fie regula în domeniul psihicului, mai ales a spiritualității, așa cum se manifestă, de altfel, în toate zilele și în tot ce face omul. Dacă transpunem complementaritatea din fizică în domeniul psihic, ar trebui să însemne o imposibilitate de a avea date sigure despre un individ, despre un individual, numai despre o "populație" de indivizi. Individualitatea rămâne de neînțeles în adâncul ei, dar știm că avem forme apriori ale sensibilității, categorii ale cunoașterii, categorii stilistice, instincte- *umbra*, arhetipuri- *eumeros*. Un alt aspect al complementarității psihismului este chiar *cenzura transcendentă*.

Aceleași structuri, aceleași conținuturi, cu care putem ști ce este în lumea înconjurătoare, aceleași ne și limitează această cunoaștere. Este chiar tema observatorului care influențează desfășurarea experimentului în fizică. Lumina pe care suntem obligați s-o trimitem pentru a vedea ce se întâmplă în atom va goni electronii de pe orbită. Lumina cu care vrem să vedem modifică atomul. De aceea nu putem vedea nimic, putem ști ce se întâmplă cu atomii pentru că putem măsura nivelul energetic al unei "populații" de atomi, modificarea prin măsurare fiind neînsemnată. De aceea i-a fost greu lui Jung să găsească arhetipurile care se aflau în mintea pacienților lui. A înțeles, însă, găsind un anumit fel de invariante psihice, că poate face un artificiu și să caute arhetipurile în miturile umanității. Noi avem în mintea noastră fără să știm că le avem și de unde le avem, o serie de invariante ce apar ca niște simboluri dintr-o poveste. *Zânele* poartă gândurile noastre bune și ne ajută să luptăm împotriva magiei răului, *zmeii* desfășoară instinctele, la fel , *Zmeul Zmeilor*, *Gheonoaia*. *Făt frumos și Ileana Cosânzeana* sunt speranțele noastre de ceea ce este frumos, bun, de iubire. *Calul* care mănâncă jăratec îl duce pe Făt Frumos pe aripile gândului. *Apa vie*, picurată de o pasăre în gura lui Făt Frumos când luptă cu *Zmeul zmeilor*, îi redă acestuia forțele pierdute, îi redă puterile, ca să poată lupta până va învinge. *Pinocchio* are nevoie de un greier care este un fel de *daimon* personal. Câte alte posibile simboluri nu găsim în povești? Poate că ar fi bine să ne gândim, atunci când vom căuta arhetipuri, așa cum spune chiar Jung, mai mult la simboluri. Numele, cuvântul, este și el o limitare din acest punct de vedere, chiar dacă altfel este o imensă deschidere. Simbolul, poate chiar gândul, este mai cuprinzător, mai *adevărat*, dacă prin adevăr înțelegem aici adevărul arhetipului, decât cuvântul. *Mercurius*, *piatra filosofală*, *iarba vieții*, *apa vie*, se pot înscrie în același arhetip, chiar dacă le spunem altfel.

Să revenim. Blaga nu vorbește nicăieri de lumea inteligibilă, nici de lumea Ideilor, numai că Matricea Stilistică este o structură a inconștientului pe care parțial o avem apriori, parțial o îmbogățim prin experiență, iar caracteristica

umanității, motivația existenței omului, este necesitatea, deci un imperativ categoric, de a fi creator, de a fi conștient de trăirea într-o lume de mistere pe care vrea să le releveze, să le dezvăluie prin actul de creație.

Rațiunea poate fi o caracteristică a omului pentru că nu poți fi creator fără a gândi, fără a fi rațional. Dar nu numai. Prin rațiune, noi putem aduce și ceea ce nu este de dorit, adică putem avea o rațiune care să fie în sprijinul răului, a ceea ce este urât, a falsității, a murdăriei. Aici este foarte importantă participarea inconștientului, a domeniului înțelegerii noastre. Pentru a înțelege lumea, noi folosim mai mult formele apriori pe care le avem, matricea noastră stilistică, și mai puțin gândirea ca rațiune. Noi gândim foarte bine, atunci când înțelegem lumea, numai cu ajutorul bagajului matricei stilistice și a arhetipurilor. Dacă voim ceva, dacă vrem a acționa, atunci intra în joc rațiunea. Kant a făcut o foarte bună delimitare între *înțelegere* și *rațiune* (*Verstand* și *Vernunft*). Vă cer permisiunea să mai semnalez distincția făcută de K. Jaspers, între *înțelegere* și *explicație* (*Erklärung*). Înțelegerea folosind matricea stilistică nu are cum să ne mintă, să mintă. Ea ne arată totdeauna în față adevărul raportat la noțiunile și la categoriile matricei stilistice, arhetipurilor. Rațiunea, voința noastră, prin ea suntem liberi, ea ne ajută să putem realiza cele mai mari minuni și cele mai oribile acțiuni. Ea ne ajută să aducem la îndeplinire ce e frumos, bun, curat, încântător, ca și răul, urâtul, falsul. Marile experimente sociale, o tragedie a umanității, au fost posibile datorită folosirii deformată a rațiunii. De ce deformată? În fond, frumos și bun este ce-mi place mie. Tocmai aceasta este deformarea folosită uzual de rațiune, pentru că *frumos și bine* ar trebui să corespundă unor *arhetipuri* și nu bunului nostru plac condus de voință.

Am văzut că pe lângă matricea noastră stilistică avem categoriile înțelegerii și unele noțiuni abstracte foarte generale. Adevărul, frumosul, binele. Aceste noțiuni ne domină din fragedă pruncie și nu putem scăpa de sub tutela lor. Ele corespund speciei, sunt sub o lege universală care poate deveni, pentru noi, o simplă alegere volitivă, rațională. Chiar ceea ce este frumos poate diferi de la un continent la altul, la fel ce este adevărat, sau ce este bun, aceste noțiuni le avem toți și sunt filtrate de matricea stilistică, ele sunt pline cu un conținut ce poate fi regional, dar se comportă ca și când ar fi universal. Fiecare din noi voim ceva, dorim ceva, avem plăcere de ceva, numai că matricea stilistică și arhetipurile sunt determinarea sub care stăm și nu avem cum scăpa de ele. Este ceva ce nu știm, dar simțim. Simțim conflictul care se poate declanșa între ceea ce voim, între libertatea noastră rațională, și determinarea inconștientă.

Noi știm că există mai multe etaje ale memoriei. Un nivel superficial al memoriei imediate unde percepțiile noi sunt stocate pentru perioade relativ scurte de timp. Aici toate percepțiile, și cele subliminale, sunt stocate, se pare, de-a valma, fără niște reguli de urmat. Probabil că sunt stocate în raport cu venirea lor. Acest nivel are un mare volum în care se pot înregistra foarte multe informații, dar în care nu se pot păstra prea mult timp. Când nivelul memoriei superficiale este plin, apare oboseala. Urmează mai multe nivele din ce în ce mai profunde, în care aceste informații încep să fie ordonate. Ordonarea trebuie să se realizeze după principiul unei economii de spațiu și pentru a asigura viteza maximă în găsirea unei informații stocate. De altfel, probabil că de aceea este nevoie de mai multe nivele de memorie. În acest fel, informațiile din aceeași familie pot fi memorate grupat în jurul unor noțiuni, spre exemplu. Găsirea unei informații mai vechi se poate face cu mare rapiditate.

Nivelele de memorie sunt asemănătoare cu straturile foilor de ceapă, aceste nivele diferite de memorie comunică unele cu altele dar au, fiecare, și o relativă independență ceea ce poate să asigure păstrarea unui volum foarte mare de informații în fiecare etaj. Să nu uităm că ținem minte și percepțiile de care nu suntem conștienți. Creierul nostru a fost construit pentru a putea stoca cât mai multe informații și cu posibilitatea de a ajunge repede la ele. Probabil o necesitate pe care încă n-o înțelegem, dar în acest fel viteza de comunicare între nivele, între mai multe nivele, poate fi foarte mare, iar volumul de stocare crește enorm. Deocamdată voi spune că această căutare se face atât în profunzime, între nivele, cât și pe același nivel, scurtându-se drumul pentru că se caută totdeauna într-o familie de noțiuni, nu se controlează toate depozitele, ci se caută după o anumită înrudire, după culoare, după sunet, după formă, după cuvânt. Acest drum de depozitare-căutare are un aspect de arbore cu multe ramuri, un simplu aspect matematic de latices.

Se pare că memoria noastră poate lucra cu mare viteză și cu siguranță, dacă structura depozitării ca și cea a căutărilor se face în felul unui tezaur lingvistic. Nu știu dacă mintea noastră ține minte numai verbalizând, eu cred că nu. Animalele au o memorie mai mult imaginativă. Noi ținem minte imagini, dar și cuvinte, pasagii întregi dintr-o carte, poezii. Să nu uităm că Vedele se spuneau în versuri și că generații întregi le țineau minte în întregime. Chiar și muzica ajută la ținerea de minte a versurilor. Iliada era recitată și cântată la fel ca povestirile minesingărilor din evul mediu. Se știe că unii oameni au o memorie preponderent imaginativă și alții preponderent

verbală. Când stau să-mi amintesc vreun cuvânt, mai întâi, îmi vine în minte prima literă a cuvântului. De ce? Pentru că mi-o imaginez desenată. Sistemul "noțional" de memorare aduce în jurul câte unei noțiuni, ca și în jurul unei litere, nenumărate substantive-obiecte, atribute-calități, verbe-acțiuni, cât și copule-legături, cuvinte, dar și imagini. Astfel, în jurul noțiunii de casă se adună toate casele pe care le-am văzut cu diversele lor forme, sau am auzit vorbindu-se de ele, toate culorile posibile ale unei case, ferestrele, ușile, geamurile, tot ce poate fi într-o casă, cât și toate sentimentele care m-au legat de câte o anumită casă, de anumite case. Ce complexă ținere de minte, dar ce simplă soluție de depozitare, și de găsim a unor date percepute cândva!

Cred că problemele noastre psihice, dereglările psihice, conflictele psihice, apar datorită unor desincronizări, dacă mă pot exprima astfel, în stocarea și în rechemarea acestor informații. Poate că aici am putea găsi cheia cunoașterii și a rezolvării multor probleme psihice. Să mă explic. În fiecare secundă noi înregistrăm percepții prin care creierul nostru este legat de mediul exterior. Înregistrarea se face în nivelul cel mai superficial al memoriei. Când această memorie începe să fie plină cu informații de tot felul ne simțim obosiți și ni se face somn. Dormim. Se refac forțele noastre în somn? Nu cred că aici este secretul somnului. În timpul somnului suntem oarecum rupți de lumea exterioară, percepțiile noastre sunt sărace și se reduc mai mult la interceptii, la informațiile care ne vin din interiorul corpului, de la organele noastre. Este momentul prielnic ca toate informațiile percepute în stare de veghe a zilei anterioare, a perioadei de imediată anterioară conștientă, să fie prelucrate și depozitate undeva mai profund. Este momentul ca să putem elibera memoria noastră imediată de aceste informații. Probabil că numai atunci ne trezim odihniți și suntem gata să începem o nouă zi plină de noi percepții ce trebuiesc și ele memorate, depozitate. Când se produce prelucrarea? În somnul cu unde rapide, în timpul viselor. Visarea. Uneori ne reamintim ce am visat- parțial, probabil-, dar de cele mai multe ori, uităm totul, pentru că este de fapt un fel de joc, de încercări de a potrivi percepțiile noi cu altele mai vechi pentru a le putea găsi "căsuța" de depozitare, norul noțional la care se potrivesc, ca și nivelul de memorie unde pot fi păstrate. S-ar putea ca aceste prelucrări de date să se facă în mai multe etape și chiar să se repete, pentru a fi mai sigură încadrarea lor, memorarea de lungă durată. De ce este importantă o bună, o corectă, încadrare a locurilor de memorat? Pentru simplul motiv că mai ușor găsești ceea ce ai pus bine undeva, deci pentru o mai bună, mai rapidă, utilizare a acestor informații memorate.

Ce ne facem cu cei ce nu dorm? E foarte simplu. Nu este neapărat nevoie să dormi ca să se realizeze aceste prelucrări, aceste memorări. Este doar nevoie ca buna funcționare a memorării să nu mai fie tulburată de conștientă, să nu mai perceapă nimic, sau aproape nimic. Cineva care se odihnește într-un fotoliu, în liniște și ne gândind la nimic, poate visa cu ochii deschiși, nu la figurat, ci la propriu. În vis, prelucrarea informațiilor, depozitarea în memorie se pot realiza cu imagini și cu sunete, cu imagini și cuvinte, cuvintele putând fi scrise, văzute, sau auzite. În vise parcă se produce o traducere a gândirii în imagini, gândim cu imagini. Psihanaliștii folosesc aceste imagini de care ne aducem aminte pentru a descifra unele traume psihice, unele complexe. Jung caută simbolurile arhetipurilor. Dar interpretarea viselor se face din antichitate și nu de puține ori acordăm, ca și anticii, o valoare premonitoare câte unui vis. Cum este posibil? Nu știu. Știu însă că în medicina homeopată folosim unele vise ce se repetă pentru a găsi remediul ce poate salva un om. În general, în medicină putem folosi informațiile date de vise, în medicina curentă, nu în psihiatrie. La un pacient cu insomnie, controlul terapeutic, dacă remediul este cel ce va avea efect în timp, se face urmărind revenirea somnului, un somn cât mai normal, care să asigure o bună prelucrare a ceea ce memorăm.

Este important, pentru a înțelege punctul de vedere pe care încerc să-l comunic, să ne imaginăm cum se produce depunerea în memorie a percepțiilor noastre. Mai întâi, trebuie să se elibereze primul nivel, al memoriei imediate, de cantitatea de percepții înmagazinate. O imagine sau un cuvânt cheamă din memoria profundă familia de imagini sau de cuvinte, de imagini și de cuvinte, care-i corespunde. Se controlează această asemănare și se trimite pachetul astfel format, din ce e nou împreună cu ce e vechi, într-un strat mai profund al memoriei, al memoriei care este, cum spuneam, ca foile de ceapă. Acolo se continuă punerea în contact, spre a se controla asemănarea noului pachet cu date și mai vechi, mai profund păstrate în memorie. Se continuă până se vor rezolva toate percepțiile noi, și se depun datele cât mai profund posibil, cât mai bine așezate. Ce se întâmplă dacă nu apare o congruență, dacă obiectul, sentimentul, cuvântul, cel nou, nu prea seamănă cu cel din familia lui, cu cel care a fost chemat la suprafață? Această neasemănare poate să apară pe acțiuni, pe sentimente, pe cele văzute sau auzite atunci când se asociază lor o valoare axiologică. Când ceva poate să fie adevărat, fals, bun, rău, frumos, urât. Dacă ce am înregistrat nu seamănă cu ceea ce este depus profund în memoria noastră, uneori cu simbolul arhetipal din memoria noastră profundă, memorarea se blochează

într-un nivel intermediar. Poate rămâne acolo sau poate răbufni la suprafață. Nu știu dacă este o modalitate de refulare a unui sentiment, a unei acțiuni, pare așa ceva, dar bănuiesc că se realizează din cauza unei asemănări defectuoase, a unei lipse de asemănare dacă nu chiar a unei opoziții. Gândesc ceva de rău cu o direcție precisă, pe un anumit Univers de discurs. Acest gând poate fi respins de o construcție anterior realizată între acea situație vizată, acel om, și un arhetip al gândurilor bune, al acțiunii bune. Este mai greu să-i dorești și rău și bine aceleași persoane, în aceeași perioadă. Această neîmpăcare, neasemănare, cere noi prelucrări, motiv pentru care este retrimis în conștiința voluntară. Astfel putem regândi o hotărâre, un gând anterior. Eu îmi pot modifica gândul schimbând ce hotărâsem sau să-l întăresc, să-i dau o mai mare intensitate. În acest caz poate înlocui *pattern-ul* anterior format. Așa cum se poate ca să nu se rezolve prea repede, intensitatea celor două sentimente contrare fiind aproximativ egală, nici una nu va putea lua locul celeilalte. Conflictul poate reveni de nenumărate ori în veghe sau în somn, atunci când se încearcă o nouă rezolvare. Ne poate strica somnul, ne poate strica umorul. Omul devine trist și insomniac. De aici și până la o reală suferință psihică, la boala psihică, nu mai este decât un pas, chiar dacă pot trece mulți ani până acolo. Important este că fără o rezolvare a acestui conflict, probabil o rezolvare axiologică, și una care privește intensitatea sentimentelor, nimic nu se rezolvă. Este adevărat că și un sentiment prea intens, dragoste, ură, un sentiment care nu-și găsește ușor un loc în inconștientul individului, poate din cauza intensității lui, poate pentru că nu era obișnuit cu el, cu ceva nou, tulburător, poate avea același efect. De aceea, sunt importante discuția cu un prieten, spovedania, psihanalizarea. Aici este domeniul psihanalizei, în orice caz al analizei psihice. Totdeauna este bine să găsim un colțișor din psihicul nostru inconștient care să găzduiască un astfel de sentiment, să încerce să-l desfacă în bucăți, să-l vadă mai de aproape, să găsească posibile comparații parțiale sau să le îndepărteze, dacă este posibil, pe cele ce pot induce o traumă psihică.

Când se folosesc substanțe chimice care modifică, blochează transmiterea, așa cum sunt unii neurotransmițători, mediatorii chimici ai transmiterii interneuronale, se poate opri circulația informațiilor între nivelele de memorie. Se poate ajunge la blocarea întâlnirii unor informații mai vechi cu unele noi asemănătoare. Aducerea aminte nu mai funcționează bine. Se poate evita astfel un nou conflict ce poate traumatiza psihicul, deoarece conflictul axiologic este amânat, este temporizat.

Blocarea chimică a circulației libere a informațiilor între diversele nivele de memorie poate fi utilă la bolnavii psihotici, cu afecțiuni grave (nevindecabile). Dar ceea ce este bun pentru puțini nu este, de data aceasta, bun pentru cei mulți care le folosesc deoarece sunt anxioși, nedormiți, traumatizați de un conflict axiologic pe care-l amână chimic, dar care va reveni, cu mai mare forță la un moment dat, și nu va scăpa de el până nu-i va găsi o rezolvare, un loc de depozitare după o analiză prealabilă. Analiza psihică, psihanaliza, cred că sunt singurele metode de folosit în astfel de situații. Se poate folosi și o autoanaliză, dar este bine să fie asistată.

Psihanaliza freudiană a cunoscut o nouă dezvoltare cu Lacan. Un foarte apreciat psihiatru, care, ca și Freud, ca și Jung, a știut să fie un fin observator al simptomelor pacienților săi. Simptomele, în psihiatrie, sunt cuvintele. A căutat să extragă adevărul acestei comunicări între cel analizat și analist. Lacan sesizează că ne aflăm în fața inconștientului ca în fața altcuiva. Așa cum ne uităm în oglindă și descoperim multe necunoscute ale chipului nostru, tot astfel, omul care are un complex pe care-l ascunde, involuntar, cu grijă, începe să-și dea seama că se află în fața *altuia* cu care ar vrea să comunice. Analistul este cel care-l va ajuta, care va "verbaliza, va traduce în poveste" ceea ce omul are atât de bine ascuns în inconștient. Imaginarul pacientului trebuie să capete existență conștientă prin cuvânt. Îndemânarea analistului este cu atât mai importantă cu cât "Inconștientul este acea parte a discursului concret...care lipsește din dispoziția subiectului..." El va trebui să descopere ce lipsește din discursul pacientului pentru ca povestea să fie întreagă, să fie *adevărată*. "Problema este cea a raporturilor din interiorul subiectului între cuvânt și limbaj". Limbajul neexprimabil poate fi imaginație, simbol, el trebuie să ajungă la cuvânt pentru a fi exprimat conștient, chiar dacă ajunge sub forma unor metafore sau unor metonimii. Analistul trebuie să surprindă discursul *celuilalt*, trebuie să facă inconștientul să vorbească. "Travaliul visului se face prin *condensări* (Verdichtung), adică metaforă cu metaforă, și prin *deplasări* (Verschiebung), adică metonimie după metonimie, întotdeauna partea "lipsă" din ÎNTREG." (Dr. Adolfo Fernandez- Zoïla, *Freud și psihanalizele*, Humanitas, 1996, p. 340- 356) Este adevărat că prin metaforă încercăm să comunicăm ceva pentru care nu găsim un alt fel mai direct de exprimare, desigur, atunci când metafora nu este folosită poetic, iar metonimia, care este o formă curentă de exprimare și este folosită în cele mai comune ocazii, înlocuiește un cuvânt prin altul păstrând ideea.

Pentru că am avut dificultăți de înțelegere a metonimiei, mă simt obligat să dau unele explicații. Este vorba de înlocuirea unui cuvânt cu un altul, într-o expresie fără a-i schimba sensul, păstrând ideea. Cuvântul ce înlocuiește fiind într-o relație logică, de înțeles, sau de o altă legătură stabilită prin întrebuintare. Astfel putem folosi: ce *mână* bună, pentru a vorbi de un pictor sau de un scriitor; un *cocoșel*, un *napoleon*, pentru o monedă de aur; un *Xerox*, pentru un copiator; un pahar de *Tohani*, pentru acelaș vin; un *Goia* sau un *Pătrașcu*, pentru un tablou. Multe alte exemple pot da pentru că este o figură de stil foarte comună, foarte des folosită în vorbirea curentă.

Lacan încearcă să ne spună că problemele psihicului pot fi înțelese mai bine dacă ne referim la limbaj, la limbajul interior ca și la cel exprimat. În această situație, Lacan, cu toate că este declarat freudist, se apropie mai mult de Jung. Limbajul interior, imaginația, simbolurile, sunt simptome găsite și de Jung. Conținutul simbolic al inconștientului este o realitate pentru Lacan, o realitate este și *adevărul* acestor conținuturi. Nu spune ce înțelege prin adevăr. Este vorba de adevărul pacientului X? de un adevăr omenesc? sau, poate, de un adevăr transcendent?

Un răspuns, la una din aceste întrebări, angajează diferit ființa umană.

Blaga a văzut inconștientul structurat în sfere concentrice, eu prefer să spun ca foile de ceapă, și a mai văzut formarea unei structuri în inconștient, o structură foarte complexă care are accente axiologice, orientări în spațiu și în timp, direcții de evoluție. El a văzut o matrice stilistică, o caracteristică individuală a inconștientului, care este o structură de forme *apriori* și de categorii stilistice, un filtru al percepțiilor, și care se pot asocia cu conținutul arhetipal inconștient. Împreună, *matricea stilistică* și *arhetipurile* sunt o caracteristică ce poartă în ea memoria întregii umanități, structură ce domină sensibilitatea noastră și poate influența chiar conștiența, voința, gândirea. Cu instrumentele pe care le propune Blaga, se poate încerca un nou acces în inconștient. Se poate ajunge la o nouă înțelegere a inconștientului. Dacă toate percepțiile sunt trecute prin acest filtru al subiectului înainte de a putea fi prelucrate și memorate, sunt trecute prin matricea stilistică și sunt comparate cu structurile arhetipurilor, ceea ce înseamnă că devin subiective, devin ale subiectului, trebuie să recunoaștem că această subiectivitate este o generalitate, dacă nu chiar o universalitate. De aceea, transcendentul, care a coborât de la Marele Anonim (varianta Blaga), se întâlnește, se unește, este tot una, cu transcendentalul kantian, cu formele noastre cognitive, ca și cu cele stilistice (Blaga).

Am să revin puțin. Avem în față mitul lui Oedip, axă a construcției psihanalizei lui Freud, și creația artistică. Credeți că Van Gogh a pictat pentru că era nebun? Sau că splendorile pe care le-a creat l-au consumat fizic și psihic, în așa mare măsură încât nu a mai rezistat, flacăra creației l-a ars, l-a mistuit, și a terminat în nebunie? Eu ader la acest ultim punct de vedere, care este cel al lui Blaga. Creația artistică poate fi devastatoare, cere jertfe. Orice creație cere jertfe. Vă aduceți aminte de Rubliov, filmul lui Tarkovski? De ce credeți că filmul începe cu episodul în care un mujic decolează cu un balon construit din piei de animale de pe turla unei biserici? Este exemplul sacrificiului pe care-l cere orice mare creație. De ce ultimul lui film este chiar "*Sacrificiul*"? De ce moare Tarkovski așa de tânăr? Sigur că de o boală necruțătoare. Dar, de ce ajunge la ea?

De ce-și dă foc bătrânul Dali? Pentru că nu mai are cine să-i alimenteze energia creatoare de care a dat dovadă toată viața, Gala murise, și nu a fost vorba numai de o relație sexuală, ci de o relație de suflet, o relație de o viață.

În situațiile de mai sus, credeți că am putea să căutăm și o explicație legată de complexe sexuale? Poate. Dar ce păcat ar fi să simplificăm ceva atât de frumos. Nevoia omului de a avea alt om lângă el, nevoia de a avea o femeie, un bărbat, lângă tine, nevoia sexuală ca o simfonie, ca o împlinire. Trauma poate apărea, de data aceasta, când ceva se rupe, când ceea ce era complet se pierde. Nu spunea Platon că Hermafroditul primordial a fost tăiat în două jumătăți de zei pentru a-i lua puterea, omul devenise periculos pentru zei. Unirea între sexe îl poate face pe om invincibil și-i poate da o energie incalculabilă. Omul singur este sortit pieirii. Sexualitatea este tot ce este mai frumos, și frumosul nu exclude plăcerea.

Există un posibil pericol, asupra căruia aș vrea să atrag atenția, al blocării *personanței* prin intoxicație rațională, pericol ce se poate produce atunci când impunem voluntar ceva ce este contrar matricei noastre stilistice, ceva ce nu corespunde arhetipurilor pe care le avem. În acest caz, personanța nu mai poate funcționa bine, comunicarea dintre conștient și inconștient este deficitară. Este situația îmbătrânirii psihice, când lipsa de activitate creativă nu mai solicită inconștientul și omul se lasă dominat de rigiditatea rațională. Este și cazul celor care din prea mare încredere în rațiune ajung să se plafoneze, activitatea lor devine stereotipă, cam ca în personajele lui Ionescu, creativitatea lipsește, și mentalul duce la o îmbătrânire prematură.

Cât privește mitul lui Oedip, v-am rugat mai sus să-i dăm voie să fie și altceva, ceva mai mult, ceva ce atinge nu numai profunzimea instinctelor, ci și părțile aerate ale spiritului. El este mitul puterii creatoare a omului ce iese victorios în lupta sa cu un destin implacabil. Victoria lui este libertatea voinței de acțiune. După cum am mai spus, Oedip i-a învins pe zei pentru că nicidecum voința sa de a-și ucide tatăl și de a avea copii cu propria mamă nu a fost în faptele sale. Noi suntem legați de specie, de națiune, de grupul social, de altul, prin inconștientul nostru, prin matricea noastră stilistică, prin arhetipuri, dar suntem liberi prin gândirea noastră creatoare, prin voința noastră, prin activitatea noastră conștientă. Nu putem scăpa de bagajul nostru inconștient, dar suntem oameni prin activitatea noastră conștientă. Este adevărat că activitatea conștientă este influențată personant de inconștient. Este adevărat că stilul nostru de a trăi este impus de matricea noastră stilistică, că arhetipurile ne jalonează viața, dar tot atât de adevărată este prezența libertății de acțiune, de voință, din trăirea conștientă.

Trăirea noastră inconștientă, matricea noastră stilistică, arhetipurile, ne aduc un bagaj, care este prezent în noi orice am face. Intelligent este să-l folosim, să ne ajutăm de prezența lui. Orice luptă împotriva matricei noastre stilistice este pierzătoare și poate duce la boală, boală fizică sau psihică. Noi suntem oameni integri numai împreună cu tot inconștientul nostru. De aceea, nu este bine să-l neglijăm, din contra, ar fi bine să încercăm să ne apropiem de el, să-l cunoaștem atât cât putem, să facem eforturi continue de al cunoaște și de a-l folosi, de a-i pune în valoare utilitatea pentru viață. Putem avea o încredere totală în el, nu ne va minți, nu poate minți pentru că minciuna l-ar altera și el a fost astfel creat ca să păstreze ființa noastră. Asta nu înseamnă că trebuie să uităm că suntem oameni liberi prin voință și prin rațiune. Dar, atenție: rațiunea poate fi înșelătoare. Dacă noi o învățăm să mintă, să se îndepărteze de ceea ce este bine, frumos și drept, ea se poate transforma într-o funcție a minciunii și a răului pe care ni le întoarce chiar nouă, întoarcere favorizată de inconștient care refuză să accepte minciuna și o blochează undeva de unde răzbate tot timpul în conștiența noastră. De aceea, ne-au învățat înțelepții; să nu mințim, să nu furăm, să nu facem rău, căci gândul urât și faptele rele, ceea ce este urât și rău, ne șoptește arhetipul care corespunde faptelor bune și frumoase, se întorc de unde au plecat și devenim sclavii propriei noastre rațiuni prost folosite.

Revoluția spirituală pe care o aduce Iisus Christos, tocmai aici se aplică. Înțeleptul se bucură de întoarcerea fiului risipitor, iar Iisus a venit la noi pentru a răscumpăra păcatele noastre. Ce înseamnă asta? Pentru păcătos a

venit că să-i dea salvarea. Dacă păcătosul își recunoaște greșelile, ideea analizei psiho-spirituale pe care fiecare credincios o face atunci când se spovedește preotului, dacă recunoaște minciuna, răul, făcute prin libera lui voință, atunci poate scăpa de bumerangul răului ce se întoarce asupra lui ca să-l distrugă. Autocunoașterea asistată, autoanaliza psihică, sprijinită de credința în puritatea, în frumusețea, Celui ce a venit ca să ne salveze este mâna întinsă ce ne poate vindeca. Poate că acum avem datoria să facem și alte eforturi în cunoașterea noastră, în autocunoaștere. Este bine să știm că nu putem scăpa consecințelor acțiunilor noastre, fie ele bune sau rele, și că suntem ființe limitate în cunoaștere, pentru că avem în noi cenzura propriilor noastre categorii cu care cunoaștem. Instrumentul cu care putem cunoaște are limite chiar în construcția lui internă, are limite chiar prin faptul că putem cunoaște.

Propun să ne reîntoarcem la gândul lui Carl Gustav Jung acordat complementarității din viața psihică. El acorda o mare importanță complementarității observată în fizică. După ce se sfătuiește cu W. Pauli, va scrie: "Conceptele de <conștient> și <inconștient> par să probeze o profundă analogie cu situația.....<complementarității> din cadrul fizicii... Aplicarea unor legi statistice proceselor de ordin de mărime atomică din fizică are un remarcabil corespondent în psihologie.... în măsura în care cercetează fundamentele conștientului... cercetările acestor efecte demonstrează faptul straniu că ele provin dintr-o realitate inconștientă... (C.G.Jung, *Puterea sufletului, Antologie*, A patra parte, Ed. Anima, 1994, p.104).

Nu este singura complementaritate din psihismul nostru. Am arătat că este și una între *umbră și eumeros*. Întreaga noastră structură cognitivă, ca și cea stilistică, prin care trec toate percepțiile, toate gândurile, ca să poată fi integrate și socotite cunoștințe, toate aceste structuri sunt în același timp o cenzură a cunoașterii pe care o face posibilă. Această structură complementară a psihismului nostru a fost introdusă de Kant și desfășurată de Blaga.

Percepțiile noastre sunt, mai întâi, cenzurate anatomic de organele cu care percepem, de ochi, de urechi, de gură, de nas și de piele, apoi aceste percepții trec prin filtrul cognitiv al spațiului, al timpului, al categoriilor, și sunt alăturate gândurilor noastre, sentimentelor, care și ele depind de arhetipuri, de *umbră* ca și de *eumeros*, în care sunt depozitate memoria animală și cea umană.

Aceste elemente ale psihismului nostru scapă posibilităților de cunoaștere. Putem avea numai frânturi de cunoștințe ce transpar în conștient. Este acesta

agnosticism? Da. Așa cum și Kant a fost agnostic, cum Freud și Jung sunt agnostici. Numai că datorită lui Kant avem o știință a cunoașterii și datorită lui Freud, Jung, ca și altora, suntem în posesia unor cunoștințe despre ceea ce nu se poate cunoaște, despre *inconștient*. Jung va spune chiar: " ..nu numai psihologia este pusă în nefericita situație de a da obiectului ei, inconștientului, acest nume... negativ, ci și fizica... care nu a putut evita pentru cea mai mică particulă denumirea deja de mult existentă de <atom> (indivizibil)" (C.G.Jung. Puterea sufletului, Antologie, A patra parte, Ed. Anima, 1994, p. 84-85). Înțelegerea funcției complementare a structurilor cognitive ale conștientului și ale inconștientului poate fi de ajutor.

Am putea să fim mai parcimonioși cu minciunile și cu răutățile, cu faptele reprobabile. De acum încolo ar trebui să știm că ajutorul dat pentru a păstra frumusețea noastră sufletească și cea spirituală îl avem chiar în noi, că Dumnezeu este în noi. Dumnezeu înseamnă adevăr, frumusețe, iubire, bunătate. Le avem în noi prin înțelegerea noastră inconștientă. Dacă ne vom ascunde de ce avem în noi depinde numai de hotărârea noastră. Atenție! Prin personanță tot va ieși la suprafață, numai că se va întâlni cu ceva opus, chiar contradictoriu, se va întâlni cu minciuna, cu urâtul și cu răutatea, și se va putea produce un conflict psihic greu de rezolvat. Recunosc că această viziune a unui Dumnezeu, pe care fiecare om îl poate găsi în propriul lui interior, este cam idilică atâta timp cât sunt atâția "derbedei", și nu prea a auzit cineva ca un astfel de personaj să aibă conflicte cu sine. Nu avem ce face! Suntem atât de diferiți unii de alții! Numai în lumea animală putem găsi o oarecare uniformitate, pentru că este o lume căreia îi lipsește rațiunea, este condusă de instincte și de schița unui eudemos.

Să fim și optimiști! Uitați-vă peste tot în jur: veți găsi numai splendide manifestări ale puterii creatoare a omului, le veți găsi în lumea de azi, în cea artistică ca și în tehnică, le veți găsi în tot ce dezgroapă arheologii, peste tot găsim dovada puterii creatoare a omului. Chiar și cel mai modest om își poate crea, acasă, un mediu numai al lui în care să se simtă bine. Să nu mai vorbim de creațiile artei populare. Este evident, la noi în estul Europei, dar și pentru America precolumbiană, că frumosul artistic, creația artistică, face și a făcut parte din necesitatea zilnică a omului. Creația umană este mediul nostru natural în care trăim chiar dacă nu suntem, totdeauna, prea conștienți de asta.

Există o necesitate a artei. Nu cred că poate fi om care să poată trăi fără a produce sau a consuma artă. Muzica, arhitectura, teatrul, decorativitatea, alte

arte plastice, ne însoțesc toată viața peste tot. Mai mult, le căutăm peste tot, pentru că avem nevoie de ele. Nu știu cum ar fi o lume fără artă, poate gulagul, reclusiunea gravă, atunci când omul este la limita existenței, numai în astfel de situații posibile ar putea omul trăi fără artă.

Să nu uităm că noi suntem creatori, acesta este destinul omului, de a fi creator, chiar când consumăm arta. Citesc o carte, ascult muzică, admir un tablou sau un apus de soare, de fiecare dată ceva din mine participă ca un fel de recreație a ceea ce este deja creat sau este natural. Noi participăm cu matricea noastră stilistică, cu arhetipurile și cu voința noastră, aducând ceea ce este personal în noi, atunci când admirăm un produs artistic. Când ascult muzică, aud de fiecare dată altceva, apusul de soare pe care-l admir este de fiecare dată altfel, așa cum altfel mi se par și florile mele din grădină, cu toate că le văd în fiecare zi. Noi, oamenii, suntem toți niște creatori, mai mari sau mai mici, dar creatori. Viața noastră este creație. Țăranul de pe câmp ca și omul ce dă cu ciocanul creează și ei, gospodina ce prepară mâncare și felul cum ți-o servește este și ea o creație, fiecare obiect scos din mâna omului este o creație.

Dacă destinul omului este creația, în diverse domenii, să vedem ce părere au psihanaliztii despre creatori. Creația, mai ales cea artistică, ar fi un fel de "tratament", omul creează, încercând să-și vindece complexe. Complexele, refulările sexuale, îl împing să devină creator, boala ar fertiliza creația? Acest punct de vedere cam biologic, medical, este sărac și nu are în vedere că toate creațiile culturale sunt judecate după conținutul lor, după calitatea lor și mai puțin după realizatori. "...creația culturală nu poate fi în esența ei adusă în legătură cu altceva decât cu însuși destinul creator al omului...Toate încercările naturaliste de a deriva atitudinea creatoare din nevoi, precum aceea de echilibru, de compensație, de cheltuire de energie prisoselnică, de satisfacere a unor dorințe refulate, etc., cad alături de fenomen sau pătrund cel mult până la periferia lui. Nici una din încercările naturaliste nu vrea să ia act de o împrejurare, fundamentală totuși: creațiile culturale sunt dominate de o matrice stilistică, fiind structurate pe calapoade abisale...Cultura n-o privim...în înțeles umanist, ca mijloc de atenuare a animalității, sau ca reacțiune împotriva animalității ca atare. Ne dăm, dimpotrivă, seama că atât crearea culturii, cât și unele faze sau tipuri de cultură, chiar dintre cele mai mărețe, își au cruzimile și barbaria lor aproape incredibile. Să ne gândim numai la metoda faraonică de a crea cultura, sau la cruzimile inerente medievalismului, izvoditor și el de monumentală cultură. Crearea culturii cere câteodată negrăite jertfe: ea ucide și devastează. Creația își are pârjolul ei. Meșterul Manole și-a zidit soția sub pietre și var, pentru ca să înalțe biserica. Surprindem gălgâind în această legendă ecoul crud al conștiinței sau al presimțirii că o creație trece peste vieți și devastează adesea chiar pe creator. <A crea> nu înseamnă pentru creator dobândirea unui echilibru, după cum o prea naivă și plată

interpretare...Se creează cu adevărat, cel mai adesea, numai la înalte tensiuni, cărora organele de execuție nu le rezistă totdeauna. Creația sfarmă adeseori pe creator. Creatorul de cultură nu poate să aibă măcar mângâierea că atenuează cruzimile inerente vieții. Dimpotrivă, uneori el le agravează, sau îi adaugă noi cruzimi. Creatorul de cultură poate să spună cu Iisus: N-am venit să aduc pace pe pământ ci sabie!"17. (L. Blaga, Op. cit., p.471,472,485)

Deci, creator poate fi orice om oricât de sănătos, și asta pentru că sănătatea este destul de greu de prins și să putem striga: asta este! Mai mult, sănătatea trupească și mentală nici nu este obligatorie. Ceea ce este absolut necesar este o *matrice stilistică*, asociată *arhetipurilor*, care să corespundă unei pulsioni creatoare. Cât despre părerea că o pornire creatoare este în stare să vindece un dezechilibru psihic, mă îndoiesc că este posibil. Este ușor să greșim când știm că există o terapie ocupațională folosită de psihiatri. Asta este cu totul altceva, cu totul altceva sunt expozițiile de pictură ale schizofrenicilor. Realmente se poate depista în aceste picturi dezechilibrul psihic care-l domină pe pacient pentru că dezechilibrul este, de data aceasta, regula. Iar dacă unii se simt ameliorați după ce pictează, asta nu este o creație artistică, este numai o terapie printr-o activitate plăcută.

Cât despre marii creatori? Agamemnon își sacrifică fiica pentru a putea cuceri Troia. Abraham trebuia să-și sacrifice fiul pentru a-l îndupleca pe Dumnezeu. Ameridienii sacrificau tineri zeului Soare pentru a avea recolte bune și a nu muri de foame. Faust își sacrifică sufletul pentru a avea tinerețe. Odin și-a dat un ochi ca să poată cunoaște. Biblia și toate mitologiile sunt pline de sacrificiile pe care oamenii trebuie să le facă pentru a putea crea ceva, pentru a fi creatori. Oamenii simpli de la țară nu se bucură dacă au un câștig nemuncit, pentru că știu că va trebui, cândva, să plătească pentru el. Legea implacabilă a Karmei ne spune același lucru: nimic nu vei căpăta fără să plătești. Pentru fiecare acțiune, rea ori bună, există o plată.

Noologia abisală propusă de Lucian Blaga deschide o perspectivă nebănuită pentru înțelegerea inconștientului, a cunoașterii înțelegătoare cu noțiunile și categoriile ei abisale. Psihanaliza rămâne un domeniu medical a cărei importanță n-ar trebui să depășească prea mult clinica.

Înainte de a încheia, nu cred că este posibil să trec peste informațiile valoroase pe care ni le oferă doctorul Gheorghe Brătescu în *Freud și psihanaliza în România*.

Informații valoroase pentru că au fost culese cu grijă și puse cap la cap ne permit să ne formăm o imagine de ansamblu. Este curios, după lectură, ai

senzația că majoritatea medicilor și gânditorilor din România au ceva comun chiar atunci când au puncte de vedere divergente. Poate că numitorul comun ni-l comunică, cel mai bine, N. Steinhardt, în *Jurnalul fericirii*. Stând de vorbă, în celula de la Jilava, cu Anatolie Hagit-Beca despre fenomenul românesc, se opresc la nuvela *Călătorului îi șade bine cu drumul*, a lui Brătescu- Voinești. Ambii sunt de acord că nuvela este cam schematic scrisă și de un caragialism din care s-a dus orice acid și orice venin. Cu toate acestea, nuvela are darul de a pune pe tavă sufletul românesc. "Apare...fondul arhetipal al sufletului românesc așa cum este: voios, ahtiat de prietenie, doritor să vadă mulțumirea altuia (Mă Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățița asta grasă), incapabil de a se bucura de unul singur, arzând de nerăbdarea de a împărți cu altul orice noroc. (...la noi petrecerea implică pe comeseni și voia bună generală.) .....Conștientul dispare și - cu toate că nu se urmărește o psihanaliză - se dezvăluie inconștientul. Dar ce surpriză! De unde psihanaliza ne învață că înapoia conștientului aparent clar, demn și curat clocotește inconștientul sumbru, mocirlos, complexat și abject, iată că în privința sufletului românesc lucrurile stau anapoda.

.....Straturile mai adânci ale nuvelei lui Brătescu- Voinești ne dezvăluie străfundurile unui lac de o mare limpezime, ca și balada *Mioriței*.....

.....Vezi, Anatolie, *Călătorului îi șade bine* este o bucată de mare însemnătate pentru tipologia românească..... rămâne ca o.... radiografie a caracterului unui norod. .... straturile adânci ale sufletului românesc sunt calme și senine, în lacul mioritic- modest ca suprafață, așezat la periferia marilor centre ale civilizației, la "răscrucea marilor imperii"- se reflectă un cer cu totul curat." (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Ed. Dacia, 1991, p. 162-163)

N. Steinhardt a fost un gânditor, dar să vedem ce spune doctorul psihiatru Corneliu Vlad, unul din cei care au introdus psihanaliza la noi în țară și au slujit-o toată viața? Un susținător al psihanalizei freudiene. El scrie o carte în 1928, *Iubirea, ura și frica*, triadă de care a vorbit până la capătul vieții, recomandând republicarea ei, pentru ca lumea să vadă cum iubirea învinge ura și frica. Pentru C. Vlad " Afectul primar nobil, constructiv este iubirea..... Tot ce e bun în lume vine de la iubire, toate mizeriile de la ură și frică..... Am putea spune că exact în acest punct se manifestă <disidența> lui Vlad față de freudismul clasic... aici se dezvăluie <specificul românesc>, afabil, mângâios, concesiv, al psihanalizei promovate de C.Vlad...." (G. Brătescu, *Freud și psihanaliza în România*, Humanitas, 1994, p. 295).

Se pare că lumea arhetipurilor noastre preferă lumina, frumosul, prietenia, sociabilitatea. Spre deosebire de poveștile lumii germanice pentru care pădurea este plină de demoni, pentru român pădurea a fost totdeauna un prieten, o mamă bună care-l apăra și-l hrănea. Să nu uităm că legiunile romane au preferat să se oprească, în cucerirea Daciei, la minele de aur din

munții Apuseni și au evitat să intre în pădurile neprimitoare, pentru ei, ale Transilvaniei de nord, ale Maramureșului, și că plăteau triburile dacilor liberi din Moldova ca să-i apere, atât cât au putut să-i apere, de năvălirile de la răsărit. Pădurea a fost, sute de ani pentru român, casă, mamă și prieten, favorizând cu toată întunecimea ei, păstrarea unor arhetipuri luminoase.

Poate că așa ar trebui văzută și dizidența blagiană față de psihanaliză. El a căutat ce este luminos în inconștient, a căutat spiritul care sălășluiește în inconștient, refuzând să-l considere numai un domeniu unde se păstrează complexe vieții conștiente.

Cred că o dovadă în plus că Blaga nu s-a dezis niciodată de psihanaliză se află în romanul său autobiografic, *Luntrea lui Caron*. Pictorița Alina are un complex, nu poate avea relații sexuale. Fusesse agresată sexual la 12 ani. Un viol nerealizat, dar care i-a marcat toată viața sexuală. Căsătorită, nu se poate culca cu bărbatul ei care divorțează după o conviețuire de opt ani. O întâmplare fericită o face să-și recâștige viața sa de femeie, dar numai după 35 de ani. Prin această mică poveste, Blaga ne arată că în 1950, data aproximativă a redactării romanului, era încă un adept al freudismului, al freudismului ca practică medicală. El se opunea, în continuare, unui fel de freudism care era impus ca o credință, unei concepții despre inconștient care nu putea corespunde cu ceea ce găsisese el cu mijloacele filosofiei. În același roman, va avea o discuție cu alter ego-ul său, filosoful Leonte, despre marxism, filosofia unică ce era impusă în toate domeniile. Leonte constată, citind broșurile zilei, că în lipsa unei critici occidentale pertinente, materialismul istoric este o concepție care are la bază elemente eminent psihologice, iar nu materialiste...."..... materialismul istoric este întâia psihanaliză de amploare sistematică.....Psihanaliza a fost construită în jurul instinctului sexual. Ea ne-a vorbit despre dominația acestui instinct și despre felul cum acesta ne determină, din profunzimile inconștiente, toată viața psihică.....numai că psihanaliza sexualității nu este singura psihanaliză.....<materialismul istoric> a clădit, cu decenii înaintea psihanalizei moderne, un sistem de psihanaliză al unui alt instinct: al foamei, al conservării..... Materialismul istoric este Psihanaliza foamei.... exprimă de-a dreptul felul de organizare socială a satisfacerii instinctului foamei.... *Sublimarea* apare ca *Suprastructură* ..... Relațiile de producție reprezintă forma sub care se organizează societatea în vremea satisfacerii instinctului fundamental al foamei..."

Acest punct de vedere ne conduce, după cum spune chiar Blaga, la a înțelege că "Psihanaliza nu este una singură, ea ar fi multiplă. Sunt posibile atâtea Psihanalize câte instincte fundamentale stau la dispoziția vieții..... instinctele omenești nu fac niciodată istorie fără de complicitatea unor factori de natură spirituală." (Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, Humanitas, 1990, p.198-199).

În acest text se poate constata că adeziunea lui Blaga la Psihanaliză este, așa cum spuneam, în această perioadă târzie, cu nimic diminuată față de perioada dinainte de 1930. Este adevărat, față de *Orizont și stil*, aici se apropie mai mult de Adler decât de Jung. Explicabil, după ce trăise un război pustietor și ocupația rusească a României, bunul plac al învingătorului fiind lege. Aceasta îl face să înțeleagă că și instinctele existenței, de apărare, pot fi locul unor refulări, defulări, sublimări, individuale sau sociale. Ce au fost altceva *spațiul vital* la naziști sau necesitatea *luptei de clasă*, a *dictaturii proletariatului*, pentru comuniști? Nu sunt ele refulări induse de foame, de mizerie și defulări prin agresiune? De aceea revoluțiile socialiste au fost posibile în ariile geografice ale mizeriei, ale foamei, nu cum credea Marx, în țările capitaliste dezvoltate.

Cred că mai este posibilă o psihologie socială indusă de arhetipul dominant al *tatălui atotputernic*. Și aici sunt posibile complexe, refulări și defulări prin agresiune. Poate că de aceea oamenii, din toate timpurile, au avut și au nevoie de un șef, de un șef de trib, o căpetenie de oști, un domn, un prinț, un rege, un președinte, un împărat, un dictator. Acest arhetip legat de nevoia de spiritualitate a omului a dus la religie, la necesitatea unei legături cu o existență ce ne transcende, ce este dincolo de noi.

De aceea, noi oamenii, suntem ființe atât de complicate și greu de cunoscut.

Poate că este cazul ca la începutul secolului XXI să ne aplecăm cu interes asupra efortului pe care l-a făcut Lucian Blaga în abordarea filosofică a inconștientului și să completăm, astfel, ceea ce cunoaștem destul de trunchiat până acum.

Copyright © Geo Săvulescu 2003